

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zoran Knežević

Oživitev uprizarjanja Škofjeloškega pasijona ob koncu 20. stoletja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Zoran Knežević

Mentor: doc. dr. Aleš Gabrič

Oživitev uprizarjanja Škofjeloškega pasijona ob koncu 20. stoletja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Oživitev uprizarjanja Škofjeloškega pasijona ob koncu 20. stoletja

Besedilo Škofjeloškega pasijona je napisal oče Romuald, s pravim imenom Lovrenc Marušič, kapucin iz Škofje Loke. Pasijon je procesija, ki se giblje skozi mesto in prikazuje prizore iz Kristusovega življenja. V srednjem veku so pasijone uprizarjali po vsej Evropi, na slovenskih tleh od 17. pa do konca 18. stoletja. Na ulicah Škofje Loke se je pasijonska procesija valila vsako leto od 1721. do 1765. Škofjeloški pasijon je najstarejše v celoti ohranjeno dramsko besedilo v slovenskem jeziku in pomemben del slovenske kulturne dediščine. V 20. stoletju je bilo nekaj poskusov oziroma prirejenih uprizoritev, vendar zadeva ni zaživela vse do leta 1999, ko je občina Škofja Loka spodbudila in organizirala ponovno uprizoritev Škofjeloškega pasijona. Ponovna uprizoritev je slonela na izvornem rekonstrukcijskem pristopu, spektakelski izvedbi z več kot 600 nastopajočimi, samofinanciranju in amaterskem statusu igralcev in vseh sodelujočih. Spremljal jo je velik odziv gledalcev in medijev.

V nalogi sem poskusil ugotoviti okoliščine nastanka prve in ponovne uprizoritve, način organiziranja ter interes in vložek skupnosti in posameznikov v to prireditve. Z anketo sem hotel ujeti odmev prireditve med prebivalci Škofje Loke. Predpostavljam, da je bila prva prireditve odraz predvsem verskega interesa in dela ter da je bila ponovna uprizoritev odraz želje po krepitvi družabnega, kulturnega in turističnega dela v mestu s starim srednjeveškim jedrom. Predvidevam, da danes ljudje gledajo na uprizoritev kot na kulturno in turistično prireditve.

Ključne besede: pasijon, vera, organizacija, kultura, turizem.

Škofja Loka passion performance revival at the end of 20th century

Father Romuald, his real name Lovrenc Marušič, a Capuchin Franciscan friar from Škofja Loka, wrote the Škofja Loka passion. A passion is a procession that moves through the town and shows the scenes from the life of Christ. In the middle ages, the processions were performed all over Europe, but on Slovenian soil they were performed from the 17th to the end of 18th century. On the streets of Škofja Loka the procession happened every year from 1721 to 1765. The Škofja Loka passion is the oldest completely preserved Slovenian play and an important part of Slovenian cultural heritage. A few attempts were made to perform or adapt the play in the 20th century, but it wasn't until the year 1999 that it succeeded, when the municipality of Škofja Loka took initiative and organised a renewed performance of the Škofja Loka passion. The renewed performance was based on the original reconstruction approach, spectacular execution with more than 600 performers, self-financing and amateur actors and other participants. There was a large response from viewers and media. In my diploma thesis I tried to find out what were the circumstances of origin of the first and repeated performance, the method of organisation as well as the interest and input of the community and the individuals for this event. With the survey, I tried to establish the response of the inhabitants of Škofja Loka. I assume that the first event was a reflexion of a religious interest and work and that the second performance was a wish to strengthen the social, cultural and tourist work in a town with an old medieval core. I presume that people look upon the performance as a cultural and tourist event.

Keywords: passion, religion, organisation, culture, tourism.

Kazalo

1	Uvod	5
2	Hipotetični in metodološki okvir	6
2.1	Cilji in pomen	6
2.2	Hipoteze	6
2.3	Metodologija	6
3	Prva uprizoritev l. 1721	7
3.1	Konec 17. in začetek 18. stoletja na slovenskem ozemlju	7
3.2	Škofja Loka in protestantizem	7
3.3	Kapucini	8
3.4	Oče Romuald	9
3.5	Gledališče na Slovenskem ob koncu 17. in na začetku 18. stoletja	10
3.6	Nastanek pasijonskih iger	11
3.7	Organiziranje Škofjeloškega pasijona	12
3.8	Vsebina Škofjeloškega pasijona	13
3.9	Udeleženci pasijona	16
3.10	Interes skupnosti in vložek v Škofjeloški pasijon	17
3.11	Pomen Škofjeloškega pasijona	18
4	Ponovna uprizoritev l. 1999	21
4.1	Slovenija ob koncu 20. stoletja	21
4.2	Sodobno gledališče 20. stoletja	22
4.3	Škofja Loka in kapucini ob koncu 20. stoletja	23
4.4	Organizacija Škofjeloškega pasijona leta 1999	24
4.5	Vsebina in režija Škofjeloškega pasijona leta 1999	25
4.6	Udeleženci Škofjeloškega pasijona leta 1999	26
4.7	Trženje in financiranje Škofjeloškega pasijona leta 1999	27
4.8	Odmevi o Škofjeloškem pasijonu v medijih	29
4.9	Analiza intervjujev	31
4.10	Analiza ankete	33
4.11	Pomen ponovne uprizoritve	36
5	Zaključek	38
6	Literatura	42
7	Priloge	45
	Priloga A: Anketni vprašalnik	45
	Priloga B: Intervju: Klemen Štibelj, transkript	46
	Priloga C: Intervju: Marjan Kokalj, transkript	52
	Priloga Č: Intervju: Tina Oblak, pisni odgovor	59

1 UVOD

Za Slovenijo bi lahko rekli, da je majhna država z veliko gledališči in veliko gledališkimi dogodki. Vsako večje ali vsaj srednje veliko mesto ima svoje profesionalno gledališče. Slovenija ima tri nacionalna gledališča – SNG Drama Ljubljana, SNG Drama Maribor ter SNG Nova Gorica. Poleg tega obstaja še enajst velikih in srednje velikih gledališč s stalnimi poklicnimi zasedbami. Tudi mnogi kulturni centri uprizarjajo gledališke predstave. Kar nekaj je tudi gledaliških festivalov – najbolj znana sta Borštnikovo srečanje in Dnevi komedije v Celju. Poleg tega obstaja veliko manjših: festival Exodus, Mladi levi, festival gledališč Ex ponto, festival Mesto žensk. ... Le en je Škofjeloški pasijon.

Pasijon – procesija, ki se giblje skozi mesto. Škofjeloški pasijon – gledališka predstava, ki gre v obliki procesije skozi mesto in prikazuje prizore iz Kristusovega življenja. V času, ko je nastajal Škofjeloški pasijon (začetek 18. stoletja), je večina večjih mest imela takšne ali podobne procesije. Po navadi so jih uprizarjali ob cerkvenih praznikih. Od vseh pasijonskih predstav na slovenskih tleh se je do današnjih dni obdržal le Škofjeloški pasijon. Od leta 1721, ko so ga uprizorili prvič, je vsako leto sledila nova uprizoritev, vse do sedemdesetih let 18. stoletja. Od takrat so ga uprizarjali le občasno, vendar ni ugasnil. V dvajsetemu stoletju so Škofjeloški pasijon igrali na ulicah le trikrat: najprej leta 1936, in to v Kranju, potem pa na izteku stoletja – leta 1999 in 2000 v Škofji Loki. Vmes so bile še ena radijska igra in dve gledališki priredbi: v tržaškem Slovenskem gledališču 11. aprila 1965 in v SNG-ju Drama Ljubljana, sezona 2000/2001, v režiji Mete Hočevar.

Eden od razlogov mojega zanimanja za Škofjeloški pasijon je torej ta ekskluzivnost na območju Slovenije. Čeprav živim v Škofji Loki, nisem Ločan, tudi Slovenec ne. V Vojvodini, od koder prihajam, ne obstaja nič podobnega. Do uprizoritve leta 1999 nisem niti vedel, da Škofjeloški pasijon sploh obstaja.

Drugi razlog, zaradi katerega je pasijon pritegnil mojo pozornost, je mobilizacija škofjeloških institucij in prebivalstva pri organizaciji in izvedbi prireditve. Vso pomlad leta 1999 se je čutilo, da se dogaja nekaj velikega. Tudi tisti, ki niso osebno sodelovali pri prireditvi ali pa vsaj na nek način pomagali, so se zanimali za pasijon. To je bila osrednja tema pogovorov. Škofjeloški pasijon je bil »in« tudi med mladimi.

2 HIPOTETIČNI IN METODOLOŠKI OKVIR

2.1 CILJI IN POMEN

Tema moje diplomske naloge je oživitev uprizarjanja Škofjeloškega pasijona ob koncu 20. stoletja. Cilj naloge je preučiti vsebino in predvsem pomen pasijona nekoč in danes. Pri tem se bom osredotočil na oris okoliščin uprizarjanja pasijona, način organiziranja prireditve in pri tem interes lokalne skupnosti, interes sodelujočih, način financiranja ter odziv udeležencev in obiskovalcev.

2.2 HIPOTEZE

Zastavil bom dve hipotezi:

Prvič – uprizarjanje Škofjeloškega pasijona na začetku 18. stoletja je bilo odraz predvsem verskega interesa in dela.

Drugič – uprizarjanje Škofjeloškega pasijona ob koncu 20. stoletja je odraz interesa po krepitvi družabnega, kulturnega in turističnega dela v Škofji Loki.

Torej, poskusil bom dokazati, da ljudje danes gledajo na uprizoritev pasijona kot na kulturno in folklorno prireditev.

2.3 METODOLOGIJA

Nalogo bom razdelil na dva dela. V prvem delu, v katerem bom obravnaval prvo uprizoritev pasijona leta 1721, bom uporabil zgodovinsko metodo. Z analizo relevantne literature in dosegljivih arhivskih dokumentov o uprizoritvi bom poskusil orisati zgodovinske okoliščine nastanka uprizoritve, pomen in odmev prireditve med udeleženci in meščani. Poskusil bom tudi ugotoviti interes skupnosti in njen vložek v prireditev. V drugem delu naloge se bom osredotočil na uprizoritev pasijona leta 1999. Uporabil bom raziskovalno metodo. S pomočjo ankete bom poskusil ujeti odmev prireditve med prebivalci Škofje Loke. Z intervjuji (župan, predstavnik financerjev, režiser predstave, predstojnik kapucinskega samostana) bom poskusil orisati okoliščine oživljanja uprizoritve pasijona v sodobnem času.

3 PRVA UPORIZITEV I. 1721

3.1 KONEC 17. IN ZAČETEK 18. STOLETJA NA SLOVENSKEM OZEMLJU

Konec 17. in v začetku 18. stoletja je bilo slovensko ozemlje del velike Habsburške monarhije. Na tem ozemlju je v začetku 18. stoletja živelo 700.000 do 800.000 ljudi. Velika večina, okoli 90 odstotkov vsega prebivalstva je prebivala na podeželju. Ostali so živeli v mestih, ki jih je bilo takrat nekaj deset. Okoli leta 1700 je imela Ljubljana približno 7.500 prebivalcev.

V katoliški cerkvi v tem času še vedno poteka notranja preobrazba. Del tega procesa je tudi dvig izobrazbene ravni duhovščine. V srednjem in višjem šolstvu so jezuiti prevzeli vlogo izvajalcev učnega procesa. V latinskih šestrazrednih gimnazijah je bil glavni namen pouka »izšolati dobre pridigarje, ki bodo znali prepričljivo razširjati pravo vero«. (Štih in Simoniti 1996, 218).

Kulturno življenje Slovencev v začetku 18. stoletja bi lahko označili kot nasprotje: na eni strani je plemstvo, ki je vse bolj izobraženo (plemiški sinovi se šolajo na elitnih univerzah, plemiške knjižnice so vse bogatejše, v njihovih gradovih vse pogosteje gostujejo gledališke skupine iz tujine), na drugi strani pa je prebivalstvo podeželja in pretežen del mestnih prebivalcev povsem nepismenih. Valvazor, ki je zaznamoval drugo polovico 17. stoletja, ni dobil naslednika v prvi polovici 18. stoletja. Poleg tega je v prvi polovici 17. stoletja prišlo do zatona slovenske pisane besede. Na to je deloma vplival umik protestantskih pisateljev na tuje, predvsem pa dejstvo, da katoliška cerkev ni potrebovala literature v narodnem jeziku. (Štih in Simoniti 1996). Vendar, oče Romuald, ki takrat piše besedilo slovenskega pasijona, piše v slovenščini.

3.2 ŠKOFJA LOKA IN PROTESTANTIZEM

Konec 17. in v začetku 18. stoletja je bilo škofjeloško območje pod oblastjo freisinških škofov. Ker škofi niso živeli v Loki in so prihajali le izjemoma, so posle vodili njihovi nameščenci. Vodilni nameščenelec freisinškega zemeljskega gospoda je bil loški glavar. V času nastanka Škofjeloškega pasijona, torej okrog leta 1720, je bil loški glavar Anton Ecker. (Blaznik 1973).

Ločani so se s protestantizmom zgodaj seznanili. Eden od razlogov je bil močna trgovska povezava z Evropo. Vendar, vse do 70. let 16. stoletja, protestantizem na škofjeloškem ni množičen, obstajali so le osamljeni primeri. V 80. letih 16. stoletja se je protestantizem na območju Škofje Loke zelo razširil. Protestanti, ali luterani, kako so jih takrat imenovali, so bili močni. Ustanovili so svojo šolo in imeli v njej nemškega učitelja. Mestna uprava, ki jo je predstavljal mestni svet, je bila protestantsko usmerjena. Za mestnega sodnika je bil večkrat zapored izvoljen goreč protestant. Da bi zavrl protestantsko gibanje, je tedanji škof Ernest ustanovil komisijo, ki naj bi naredila red. Na njeno posredovanje je nadvojvoda Karel izdal resolucijo, s katero je vse krivoverce izgnal iz njegovih dežel. Tiste protestante, ki so se izognili resoluciji, je pregnala (ali so se morali odreči protestantizmu) protireformacijska komisija ljubljanskega škofa Tomaža Hrena, ki se je leta 1601 oglasila v Škofji Loki. Vrhunec dela komisije na gradu je bil sežig protestantskih knjig. (Blaznik 1973.)

Čeprav neposredne povezave med reformacijo in protireformacijo na eni strani in nastankom škofjeloškega pasijona na drugi ni, menim, da obstaja vsaj posredna povezava. Prvič, stališče protestantov, da ljudi spoznajo s pravo religijo le na ta način, da jim dajo v roke Biblijo. Pred tem je, seveda, treba Biblijo prevesti v materin jezik. Prevajanje Biblije je pomembno tudi za razvoj literature. Drugič, na škofjeloških tleh se je protestantizem prijel med plemstvom in meščanstvom, ne pa tudi med kmečkim prebivalstvom na podeželju. Tretjič, eden od ukrepov katoliške cerkve v okvirju protireformacije je bilo ustanavljanje novih redov. Eden od novoustanovljenih redov so bili tudi kapucini.

3.3 KAPUCINI

Red kapucinov je nastal v 16. stoletju. Nastanek reda je leta 1528 potrdil papež Klemen VII. Osnovne značilnosti novega reda so uboštvo, molitve in kontemplacija. Vendar že naslednja leta izoblikujejo novo podobo in usmeritev reda: poleg prvotnih temeljnih značilnosti v prvo vrsto izstopa pridigarstvo. Osem let po nastanku, leta 1536, je red štel le okoli 500 članov, vendar se je v Italiji uveljavil po zaslugi svojih izvrstnih pridigarjev. Od leta 1575, ko je Gregor XII. odpravil prepoved širjenja reda zunaj Italije, do leta 1619 so kapucini prišli v Francijo, Švico, Španijo, na Tirolsko, v Prago, v München, na Dunaj in v Gradec. Ko je red 1619. dosegel samostojnost (do tedaj je bil nominalno podrejen ministru minoritov), je štel 40 provinc in okoli 15000 članov.

Na slovenskih tleh so se kapucini najprej pojavili v Gorici, in sicer leta 1591. Avgusta 1608, dobijo kapucini v Ljubljani samostan in novo kapucinsko cerkev. Naselbine

kapucinskega reda na Slovenskem so v 17. stoletju nastajale v Celju, Mariboru, Radgoni, Trstu, Ptuju, Beljaku, Vipavskem Križu, Krškem, Kranju, Celovcu, Novem mestu in leta 1709 v Škofji Loki. V tem obdobju so bili kapucini po številu samostanov in redovnikov najštevilnejša redovna skupnost na Slovenskem.

Vzrok prihoda kapucinov na slovenska tla je bila predvsem njihova poglobljena dejavnost – pridiganje. V Škofjo Loko so v 17. stoletju prihajali pridigati najprej kapucini iz Ljubljane, po letu 1640 pa vsako leto kapucini iz Kranja. Zadnja desetletja 17. stoletja je na Škofjeloškem naraslo zanimanje za kapucine, tako da so jim zgradili samostan. Škofjeloški kapucini so pogosto odhajali pridigati v okoliške župnije. Nekateri župniki so se kar za stalno dogovorili s samostanom, za katere praznike ali druge določene dni pride pridigati pater kapucin. Patri, ki so največkrat obiskovali podeželje, so imeli naziv praznični pridigarji (concionadores festivi). Ta dejavnost je kapucine povezala in zblížala z narodom. Sčasoma je kapucinski red postal pravi ljudski red. Zanimiv je podatek, da so se v letih 1679-1682, ko je na slovenskih tleh razsajala kuga, mnogi kapucini prijaviли za prostovoljno pomoč obolelim, ki so ostali brez pomoči. Podatki iz tega obdobja govorijo o 26 umrlih kapucinih. Ta nesebična altruistična gesta je imela velik odmev med ljudstvom.

Naslednji razlog za priljubljenost kapucinov med navadnimi ljudmi je bil njihov način življenja. Kapucini so se še vedno pridrževali temeljnih značilnosti svojega reda. Zaradi tega so bili ljudem bližji kot cerkveni vrh. Kapucini so gradili manjše, preproste in skromne cerkve. V arhitekturnem smislu so to preprostejše zgradbe brez razkošnega sloga, kakršnega imajo druge katoliške cerkve. (Benedik 1999a, 11-15)

Skromnost kot življenjski slog, redni obiski podeželja, pripravljenost na žrtvovanje in altruizem – vsi ti dejavniki so vplivali na sliko kapucinov med ljudstvom. Dejansko je kapucinski red v kratkem obdobju postal navadnemu človeku najbližji med vsemi redovi v katoliški cerkvi. Vsebina pridige (poudarjanje pomena evangelijskega oznanjevanja) in jezik (pridiga je potekala v slovenščini) sta dejavnika, ki sta tudi veliko pripomogla k ustvarjanju takšnega položaja.

3.4 OČE ROMUALD

O življenjski poti očeta Romualda, avtorja škofjeloškega pasijona, ne vemo veliko. Zgodovinar in profesor na Teološki fakulteti Metod Benedik navaja morebitni razlog pomanjkanja biografskih podatkov: »Spet je tudi to treba postaviti v širši okvir: kapucini nikoli niso imeli navade, da bi se v kronikah ali kje drugje obširneje razpisali o sebi. Iz tega

razloga so nam mnogi, po svojem delu sicer znameniti kapucini, osebno kaj malo znani.« (Benedik 1999b, 20)

Po znanih podatkih je bil pater Romuald mediteranskega rodu, rodil se je leta 1676 v Štandrežu pri Gorici. V evidencah za leto 1676 je bil zapisan s civilnim imenom Lovrenc Marušič. V kapucinskem redu je preživel 49 let. Znano je tudi, da je bil pater Romuald pridigar v loškem kapucinskem samostanu vsaj od leta 1715. Poleg drugih obveznosti je bil odgovoren tudi za procesijo. Leta 1721 so ga znova potrdili za magistra processionis. Loški magister se je na stara leta vrnil med rojake in med njimi tudi umrl v Gorici, pomladi leta 1748. (Kalan 1980, 145; Benedik, 1999b, 20)

Čeprav vsi, ki so pisali o Škofjeloškem pasijonu, navajajo očeta Romualda kot avtorja, Filip Kalan dopušča še eno možnost: »... loško besedilo nikakor ni enotno po dialektoloških sestavinah, kar dopušča še dodatno domnevo da je oče Romuald sestavil besedilo dramskih oseb ali po starejših slovenskih predlogah, ali da so mu pri prirediteljskem delu pomagali drugi loški kapucini, doma iz različnih krajev, z drugo besedo: da je samo besedilo nemara delo različnih avtorjev.« (Kalan 1967/1987, 227)

3.5 GLEDALIŠČE NA SLOVENSKEM OB KONCU 17. IN NA ZAČETKU 18. STOLETJA

Do 17. st. ni sporočil o gledaliških predstavah na Slovenskem oz. na današnjem slovenskem prostoru. Kljub temu je gledališko življenje nekoč v davnini obstajalo na slovenskih tleh. O tem pričajo arheološki ostanki tržaškega amfiteatra, ki so ga odkrili pred drugo svetovno vojno in ostanki emonskega gledališča, izkopani leta 1714 ob levem bregu Ljubljane.

Pisnih dokumentov o obstoju uprizoritvenih dejavnosti pred barokom ni, ohranjeni pa so nekateri likovni. V cerkvi Svete Trojice v Hrastovljah na Koprskem obstaja likovna upodobitev mrtvaškega plesa in pasijonskih prizorov (pozna gotika, leto 1490), medtem ko na steni Župne cerkve Janeza Krstnika na Mirni lahko vidimo portret glumača s kraguljčki in samorogom (zgodnja renesančna doba, leto 1520).

Prve gledališke manifestacije na Slovenskem (jezujski šolski teater v Ljubljani ter javna dejavnost drugih cerkvenih bratovščin v mestih in na podeželju) so se porodili v znamenju rekatolizacije v habsburških deželah. Jezuitski kolegiji so s šolskim gledališčem uprizarjali predstave v latinskem jeziku in so bili dovolj strpni do gledaliških predstav v maternem jeziku, ki so jih dijaki igrali zunaj kolegija. Zapiski v šolskem dnevniku

Ljubljanskega kolegija omenjajo Igro o paradizu, ki so jo igrali dijaki zunaj kolegija, v domačem jeziku in z rektorjevim dovoljenjem. Iz zapiskov je razvidno, da so igro o paradizu med letoma 1657 in 1670 uprizorili vsaj petkrat. Besedilo te igre ni ohranjeno, predvideva se, da so jo dijaki sestavili po kakšnem nemškem vzorcu ali po ustnem izročilu.

Torej se je gledališka umetnost na slovenskih tleh v 17. in začetku 18. stoletja šele začela razvijati. En od razlogov za zapozneli razvoj je ta, da sta plemstvo in bogato meščanstvo na Slovenskem pisala v nemščini ali italijanščini (za razliko od Hrvatov, ki so že v renesansi imeli razživelo gledališče, ki so ga podpirali plemiči in bogati meščani, ki so govorili in pisali v maternem jeziku). Zaradi tega je ostala slovenska gledališka dejavnost v 17. in 18. stoletju pod cerkvenim vodstvom. (Kalan 1980, 97-119)

3.6 NASTANEK PASIJONSKIH IGER

Kot predhodno obliko pasijonskih iger strokovnjaki navajajo liturgične procesije. Začetki teh procesij segajo v zgodnji srednji vek, k razvoju procesij pa je pripomogla uvedba telovskega praznika - Festum Corporis Christi leta 1264. Proti koncu 14. stoletja so začeli ta praznik proslavljati s procesijo, v kateri so povečevali Evharistijo. V spremstvu nekaterih oseb, med zastavami in cvetjem so se v procesiji premikali slike in kipi, pozneje tudi podobe z živimi ljudmi. Najpreprostejša oblika podobe je bila skupina primerno maskiranih oseb, ki so v začetku samo stopale v sprevedu. Vodje procesij so jih gledalcem sproti razložili. Bogatejše oblike so bile žive slike, ki so jih v sprevedu nosili ali vozili. Tudi te je bilo treba pojasnjevati. Prvi gledališki značaj pa so podobe dobile tedaj, ko so maskirane osebe na določenih mestih svoj prizor tudi odigrale. To stopnjo so dosegle najprej španski »autos sacramentales«, za katere domnevajo, da so jih jezuiti prinesli tudi v Ljubljano. V »figuralnih« procesijah v baročni dobi so imele podobe vedno večji gledališki značaj. Nekateri iščejo drugi vir za nastanek pasijonskih procesij v velikonočni igri, ki se je oblikovala ob proslavljanju Kristusovega vstajenja in je na začetku obravnavala samo to temo, kasneje pa so se ji pridružili še prizori iz Kristusovega trpljenja. Ti prizori naj bi bili prvi zametki kasnejših pasijonskih iger.

V zgodovini evropskih pasijonskih iger so znani zgodnji primeri: sanktgallenski v Švici (11. in 12. st.), innsbruški (2. pol. 14. st.), dunajski (1472). V združevanju velikonočnih iger, pasijonskih podob in telovske procesije so bili pravi mojstri Francozi, Angleži, Nemci in Italijani. Zgodovinsko najbolj dokumentiran, z vsemi podrobnostmi uprizoritve, je tisti iz Valenciennesa leta 1547. Pri Nemcih so znani pasijoni v Frankfurtu in v Alsveldu. Italijani so

izdelali svoj tip procesije, ki so spominjale na rimske oblike triumfov. Znani so pasijonski dogodki v Perruggi (1488), Milanu (1475) in Benetkah (1503). V Firencah so se v 15. stoletju pojavile duhovne igre, ki so jih imenovali »sacra rappresentazione«. V teh igrah je liturgični značaj kmalu stopil v ozadje. V ospredje je stopila le spektakelska gledališka predstava.

Pri Slovencih se je razvoj pasijonskih iger začel razmeroma zgodaj. Kronist Julianus je v 13. stoletju zapisal, da so za Binkošti leta 1298 na patriarhovem dvoru v Čedadu uprizorili pasijonsko igro. Pasijon so uprizarjali tudi v Novem mestu od leta 1658, v Kranju pa od leta 1674. Ljubljanski kapucini so leta 1617 izpred svoje cerkve na današnjem parku Zvezda organizirali veliko pasijonsko procesijo, ki je obšla ožje središče Ljubljane. (Marin 1987, 197-199)

3.7 ORGANIZIRANJE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Rekatolizacijo na Slovenskem so porazdelili med seboj cerkveni redovi – jezuiti in kapucini. Jezuiti so bili goreči katoličani, vodili so tudi tedanji izobraževalni sistem. Skrbeli so za plemstvo, bogate meščane in urbana naselja. S svojim šolskim sistemom so vzgajali izbrano inteligenco iz plemiških in meščanskih družin za katoliško obnovo. Pouk v kolegiju in službo so opravljali v latinščini, uporaba domačega jezika je bila izjema.

Rekatolizacijo na podeželju so vodili kapucini. Ti so morali služenje opravljati v slovenščini, saj druge govornice preprosti ljudje niso razumeli. Kapucini so si prizadevali, da bi verske dogme posredovali ljudem kar se da preprosto, slikovito in učinkovito. Pod njihovim vodstvom so se porajale in izvajale množične verske manifestacije z veliko igralcev in gledalcev – spokorniške procesije. (Kalan 1980)

Večkrat je loški glavar Anton pl. Ecker kapucinom izrazil željo, naj napravijo sprevod (procesijo) v počeščenje in spomin bridkega trpljenja Jezusovega, kakor imajo drugod. Obljubil je podpore kot predstojnik nadbratovščine presvetega Rešnjega Telesa v Loki. Graški kapucinski provincial o. Krištof usliši njegovo prošnjo in podeli dovoljenje za sprevod leta 1720. Začno se delati priprave. Udje omenjene bratovščine, ki so glavni pomočniki kapucinom, se zavežejo plačevati na leto po 50 gld. nem. velj. (blizu 60 gld. dež. velj.) za napravo obleke. Oglase se tudi mnogi drugi dobrotniki. O. Romualda izvolijo za reditelja sprevodu. Dolžnost ima pripraviti vse potrebno, določiti osebe za posamezne podobe ter poslati povabila župnikom, vojakom itd. Na sredipostno nedeljo so vsako leto župniki okrog Loke in po Selški in Poljanski dolini s prižnice priporočali ljudem, naj se brž oglase v Loki pri kapucinih tisti, ki hočejo imeti kaj opravka pri

sprevodu, posebno jezdec in vojaki. Kdor pa le utegne, naj gre gledat na veliki petek v Loko, kako se bode predstavljalo Kristusovo trpljenje v živih podobah. O. Romuald je sestavil prevodni red in najbrže tudi zložil (ali na slovensko preložil) ves spev, katerega oblika kaže, da je ta čas ležalo slovensko pesništvo še v otročjih, jezik pa v trdnih nemških poveljih. (Koblar 1892/1987, 212)

Organizacija škofjeloškega pasijona je bila v rokah kapucinov. Pobuda je sicer prišla od loškega glavarja, vendar ta, poleg tega, da je kot predstojnik bratovščine svetega Rešnjega telesa poskrbel za financiranje procesije, do same procesije ni imel več obveznosti. Največ dela in tudi največ odgovornosti je imel voditelj procesije. Torej oče Romuald ni le napisal prvega dramskega besedila v slovenščini, bil je tudi voditelj – kar v današnjem jeziku pomeni, da je poleg teksta napisal scenarij, skrbel je za produkcijo, organizacijo, scenografijo, najbrž tudi za finančno plat procesije kot tudi za promocijo. Iz spremne besede pasijona se vidi, da mu je Bratovščina naklonila 9 goldinarjev za njegove potrebščine, oproščen je bil nekaterih obveznosti, dobival je en obrok več kot drugi kapucini.

Bratovščina svetega rešnjega telesa je prispevala 50 goldinarjev za pripravo oblek. Veliko drugih dobrotnikov je prispevalo denar za organizacijo pasijona. Ker so vsi »igralci« nastopali prostovoljno, torej brez plačila, je bila večina denarja porabljena na scenografijo in kostumografijo. Omeniti je treba, da je bilo v pasijonu okrog tristo nastopajočih in da so bili vsi v kostumih.

Za promocijo dogodka so poskrbeli sami kapucini. Ob svojih pridigah so napovedali pasijon in priporočali ljudem, naj se udeležijo v sprevodu. Tudi župniki v okoliških cerkvah so v svojih pridigah nagovarjali ljudi, naj se udeležijo, vsaj kot gledalci. V promocijo so se vključile tudi cehovske organizacije. Te so se pojavljale v treh vlogah: kot agitatorji, donatorji in tudi kot udeleženci spreveda. V prvi podobi je nastopil po eden predstavnik kovaške, lončarske, čevljarke, pekovske, mesarske in krojaške bratovščine.

3.8 VSEBINA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Besedilo pasijona v slovenščini obsega 869 verzov ter nekaj didaskalij znotraj Judeževega in Pilatovega monologa. Poleg verzov obstajajo v besedilu spremni teksti, ki so v latinščini (naslovi posameznih prizorov, uvodna pojasnila, seznama stvari in oseb, vabila) in v nemščini (opombe režiserja, vsebinska povzetka, seznam oblačil).

Besedilo vsebuje 13 podob: Raj, Smrt, Gospodova (ali Zadnja) večerja, Samson, Krvavi pot, Bičanje, Kronanje, Hieronim, Glej človek (ali Ecce homo), Kristus na križu, Mati

sedem žalosti, Skrinja zaveze in Božji grob. Večina prizorov je govorjenih, nekateri pa so namenjeni le izvajanju brez govorjenja (Samson, Skrinja zaveze in Božji grob).

Prva podoba je Raj. Igra ga skupina sedmih igralcev (Adam in Eva, Hudič, Trije angeli in Smrt) na odru, ki ga nosi 20 mož. Raj je le uvod, ki napoveduje pasijonsko dogajanje, ki mu sledi. Vsebuje veliko dramskega dialoga. Dogajanje se začne z izgonom Adama in Eve iz raja. Začneta ga angel, potem hudič, ki pripravita situacijo za Adama in Evo. Iz njunega govora retrospektivno izvemo vzrok izгона iz raja. Kljub temu da ni prisoten, je glavni protagonist te podobe Bog. (Rovtar 1999)

Naslednja podoba je Smrt. Ta se pojavi že na začetku procesije. Prvi igralec, ki se pojavi za rediteljem pasijona, je ravno smrt, ki sedi na belem konju, ovenčana z lovorovim vencem in oborožena z dolgo sulico. Prvo podobo (Raj) Smrt le nemo opazuje, spregovori pa na začetku druge podobe. Pri tem neposredno nagovarja gledalce. Spremlja jo mrtvaška konjenica (30 jahajočih): od papeža in kardinalov na začetku do kmeta in berača na koncu. Sporočilo in opozorilo hkrati je jasno – vsi smo umrljivi. Po končanem monologu odidejo Smrt na konju in njena konjenica; pojavi se Smrt s koso, peš. Za njo nastopi Lucifer s svojo peklenko konjenico - hudiči, potem še ena skupina hudičev, ki na verigi vlečejo pogubljeno dušo. Ta odrecitira svoj monolog, ki je v bistvu teološka pridiga (preklinja svoje grešno življenje in razlaga, da bo za svoje prekleto grešno življenje morala večno trpeti). Duša se obrača k posameznemu gledalcu in ga svari pred peklom ter ga navaja k pokori. Skozi monolog pogubljene duše je gledalcem ponujen moralni nauk. Na koncu te podobe se pojavi Kristus na oslu in apostoli, ki pojejo pesem v slavo Kristusu.

Pasijon se nadaljuje z Gospodovo (oz. Zadnjo) večerjo. Ta podoba je igrana na odru na vozu, ki ga vlečejo konji. Na odru je 12 apostolov in Kristus. Slednji začne dialog z napovedjo o Judeževem izdajstvu, Peter in Janez nadaljujeta, potem se oglasi Judež. Dialog v tej podobi vsebinsko sledi svetopisemskemu izročilu.

Četrta podoba, Samson, je izvajana brez govorjenja. Skupina tridesetih mož, večinoma vojaki, nekateri na konjih, drugi pa peš spremlja Samsona.

Dogajanje se nadaljuje v peti podobi Krvavi pot. Ta podoba je sestavljena iz več manjših prizorov: Kristus na Oljski gori, Judežovo izdajstvo, Kristus pred Kajfo, Pilatom in Herodom, na koncu podobe se pojavijo spokorniki in križenosci. Od vseh prizorov v peti podobi se igra edino Oljska gora na prenosnem odru, ostali prizori pa na statičnem.

V Oljski gori sodelujejo Kristus in pet angelov. Kristus po notranjem monologu privoli v trpljenje za odrešenje ljudi. Eden od angelov zastopa nevidnega Očeta, druga dva razlagata sliko, četrti in peti angel nastopata kot Kristusova tolažnika. Po Oljski gori pride na

vrsto Judeževo izdajstvo, ki je povzeto v njegovem monologu. Sledi prizor sodbe – na statični oder prihajajo Judje z gorjačami, farizeji na konjih, judovski velikaši, ki peljejo ujetega Kristusa, ter dva velika duhovnika: Kajfa in Ana. Jezusa potem odpeljejo k Pilatu, ki je na drugi strani odra. Ta ga pošlje k Herodu. Herod od Jezusa najprej zahteva, naj naredi kak čudež. Ker Jezus molči, ga jezni Herod pošlje nazaj k Pilatu.

Šesta in sedma podoba – Bičanje in Kronanje govorita o mučenju. Ti dve podobi sta predstavljeni zelo živo. Oblikovani sta kot živi podobi, mučenje je prikazano kot zelo grobo, Judje, ki ga izvajajo, so okrutni, celo sadistični. V Bičanju igrajo Judje, ki bičajo Kristusa, ter Kristus in dva angela, ki razlagata prizor. Prvi angel toži nad Jezusovim trpljenjem, sočustvuje z njim, vendar ne komunicira s publiko. Drugi angel pa jo nagovarja, nastopa s pridigarske pozicije – nagovarja grešnike, naj gledajo, kaj mora trpeti Kristus zaradi njihovih grehov. (Rovtar 1999)

V Kronanju se nadaljuje prikaz Kristusovega mučenja. Judje ga zasmehujejo in ponižujejo, norčujejo se iz njega. Angeli le opisujejo dogajanje in nagovarjajo Kristusa in publiko. Na koncu obeh podob, Križanja in Mučenja, pridejo na oder spokorniki in križenosci.

Osmo podoba – Hieronim, je najkrajša govornjena podoba. Hieronima na prenosnem odru nosi osem mož, sledi jim 16 puščavnikov ter nekaj spokornikov in križenoscev. Hieronim pove svoj kratki monolog (le 15 verzov), v katerem obžaluje svojo pregreho.

Deveta podoba je Glej človek (ali Ecce homo). Prenosni oder s šestimi osebami nosi 20 mož, sledijo štirje farizeji na konjih, voz z dvema križema, dva razbojnika, ki ju peljejo Judje, Veronika s prtom, Kristus, ki nosi križ, in konjenica z Longinusom. Ta podoba pomeni vrhunec sodbe. Začne jo Pilat, Judje mu odgovarjajo. Pilat popušča farizejem, bere razsodbo, prelomi palico in jo vrže pred Kristusa. Potem nastopijo angeli, ki imajo razlagalno vlogo. Na koncu Longinus prebode Kristusa in takoj spozna svojo pregreho.

Deseto podobo Kristus na križu pelje 6 mož, spremlja jo 16 puščavnikov, možje z rdečimi križi in konjenica. Ta podoba prikazuje Kristusa na križu in Marijo Magdaleno pod njim. Ona prosi Kristusa, naj ji odpusti, ker se zaveda, da je s svojimi grehi umorila Kristusa in si zaslužila pekel. In ker je Marija Magdalena tu kot podoba za celotno človeštvo, za njo na istem odru nastopijo štiri do takrat znane celine: Evropa, Amerika, Azija in Afrika. Vsaka se zahvali za krščansko vero in prosi za odpuščanje. (Rovtar 1999)

V enajsti podobi Mati sedem žalosti na prenosnem odru nastopi 5 oseb: Marija, dva angela ter Kupido in Janez. Ta podoba predstavlja trpljenje Marije. Večji del je njen monolog, v katerem se Mati predaja žalosti nad svojim mučenim in mrtvim sinom. Svoje bolečine ne postavlja v ospredje, bolj se obrača na grešnike (v publiko), da bi odstopili od svojih grehov.

Potem nastopita dva angela, ki le obnovita vsebino. Na koncu nastopi Janez, ki govori o večni ljubezni, ki jo je Jezus vžgal v njem.

Skrinja zaveze in Božji grob, dve zadnji podobi, se izvajata brez govorjenja.

Za zadnjo podobo, Grob, ki ga nosi 16 meščanov, oblečenih v rdeče halje, ob katerih stopa 6 mestnih svetnikov v črnih plaščih, ki nosijo svetilke v rokah, gredo glasbeniki ter duhovniki in župniki in vsi povabljeni gostje. Nazadnje se tej koloni priključijo ljudje, ki na ta način tudi postanejo del predstave.

3.9 UDELEŽENCI PASIJONA

Pri izvedbi pasijona so sodelovali ljudje s freisinškega posestva, natančneje s Sorškega polja, kot tudi predstavniki cehov in loškega meščanstva. Zanimiva je bila odločitev, verjetno očeta Romualda, da posamezne podobe odigrajo skupine iz posameznih naselij. Tako prvo podobo igrajo igralci iz Reteč in Gorenje vasi, Smrt iz Žabnice, Krvavi pot iz Dorfarjev in Crngroba, Bičanje iz Pevna in Moškrina, Kronanje iz Starega dvora in Virmaš, Hieronima igrajo igralci iz Gosteč, Pungerta in Hoste, Ecce homo iz Trnja in Veštra, prebivalci Suhe in Trate so igrali Kristusa na križu, Mati sedem žalosti iz Stare Loke in Binklja, Skrinjo zaveze iz Vincarij, in na koncu loški meščani v podobi Božji grob.

Večina tistih, ki so pisali o izvedbi prvega pasijona, omenja število okoli 300 nastopajočih. Pavle Blaznik na podlagi števila kostumov ugotavlja in navaja število 278. Če odštejemo predstavnike cehov in loških meščanov, ki jih je v predstavi sodelovalo okoli trideset, je torej velika večina udeležencev (okoli 250) prihajala s škofjeloškega podeželja.

Vsi udeleženci oziroma igralci pasijona so bili naturščiki, torej neprofesionalci. Že v srednjeveškem gledališču je bil amaterski status igralcev ena od značilnosti tega gledališča. In čeprav je do profesionalizacije igralskega poklica prišlo v 16. stoletju, se je v uprizarjanju iger z religiozno vsebino obdržal amaterski status nastopajočih.

Na splošno je neprofesionalni status izvajalcev pomemben zaradi tega, ker lahko mobilizira skupnost in krepi njeno kolektivno identiteto. Takšno gledališče je utrjevalo socialno kohezijo in obenem poudarjalo samorealizacijo posameznika oziroma udeleženca v predstavi. (Klaić 2000/2001)

3.10 INTERES SKUPNOSTI IN VLOŽEK V ŠKOFJELOŠKI PASIJON

V tem poglavju bom poskusil analizirati in ugotoviti interes in vložek posameznikov in organizacij v pasijon. Tu predvsem mislim na katoliško cerkev (v okvirju cerkve tudi na kapucine), meščane, izvajalce, kot tudi gledalce, ki se na koncu pridružijo procesiji.

Da bi osvetlili interes katoliške cerkve, se je treba ozreti na zgodovinske okoliščine časa, v katerem je pasijon nastajal. Cerkev je bila v začetku 18. stoletja še vedno v krizi. Po stoletjih cerkvene nadoblasti, ko se je iz svete revščine institucionalizirala, ustvarila hierarhijo, pridobila priznanje oblasti in kmalu potem ona priznavala posvetno oblast (spomnimo se Henrika in poti v Canosso), ko se je razširila na druge celine, prisvojila lastnino, obogatela, ko so njeni duhovniki svoje funkcije vse bolj zlorabljali za osebno bogatenje, ko je prišlo do protestantske reformacije in potem do katoliške protireformacije – je cerkev v začetku novega veka izgubljala vodilni položaj v družbi. Napetosti med cerkveno in posvetno oblastjo so se nagibale na stran posvetne oblasti. V duhu novega racionalizma in porajajočega se dvoma je postala posredniška vloga med človekom in Bogom vprašljiva. Države in vladarji so v odnosu do cerkve vse močnejši, posamezniki, ki so spoznali, kako pritlehna in ne nebeška je cerkev, pa vse bolj kritični. V tej situaciji je katoliška cerkev izkoriščala vse priložnosti, ki bi ji pomagale ohraniti njen položaj v družbi. S tem namenom je uporabljala tudi gledališče. (Melchinger 2000/2001)

Katoliška cerkev nikoli ni pokazala navdušenja nad scenskim upodabljanjem. Njen odnos do gledališča se je skozi zgodovino spreminjal. Od začetnega sovraštva, ki ga lahko razumemo kot reakcijo na vlogo kristjanov v gladiatorskih borbah, preko Avguštinovega odobravanja »propada« gledališča v času razglasitve krščanstva za religijo rimskega imperija, od polstoletne prepovedi s strani papeževe cerkve do ponovnega vzpona krščanskega gledališča v poznem srednjem veku. Torej, stališče cerkve do gledališča nikoli ni bilo konsistentno. Kot institucija se je cerkev obnašala zelo pragmatično – uporabljala je gledališče, ko ji je to koristilo. Pri tem se je pokazala (kljub svoji okostenelosti in konservativizmu) za fleksibilno: absorbirala je nove kulturne pojave. Vendar jih je pri tem podrejela svojim interesom - krščansko gledališče je vedno služilo propagiranju krščanske vere in nauk. Ne glede na to, da je bil ta interes v različnih obdobjih drugačen: v srednjem veku je cerkev z upodabljanjem bibličnih zgodb (liturgična drama, misteriji, moralitete) hotela narediti krščanski nauk nazornejšega in ga na ta način približati navadnemu človeku; v

začetku novega veka (pasijoni) se je poskušala postaviti po robu prihajajočemu racionalističnemu dvomu s pomočjo spektakla in fascinacije.

Dejansko so bili kapucini na Škofjeloškem povezava med cerkveno Loko in podeželjem. S svojim skromnim življenjskim slogom, pridigami ter pripravljenostjo na pomoč in žrtvovanje so postali najbližji preprostemu človeku. Po nekem zapisu »je bila kapucinska cerkev od 5. do 11. ure vedno polna in je k spovedi vse tekalo h kapucinom« (Blaznik 1973. 394). Za razliko od klerikalnega vrha v Škofji Loki, ki je imel velik interes in majhen vložek v pasijon, kapucini niso imeli tako velikega interesa (bili so vodilni red v cerkvi glede »dušnega pastirstva« in najbolj priljubljeni med vsemi redovi v katoliški cerkvi), so pa veliko vložili v pasijon.

Interes pri škofjeloškem pasijonu so imeli udeleženci in gledalci. Ljudje na škofjeloškem podeželju so bili v splošnem globoko versko vzgojeni. Ne le sodelovanje, že sam ogled pasijona je bil religiozno dejanje, ker so se na koncu pasijona, po zadnji podobi, procesiji priključili tudi gledalci. Pasijon je bil v tem času znan kot spokorniška procesija. Nedolgo pred prvim pasijonom je na tem območju razsajala smrtonosna kuga. Smrt je bila prisotna v vsakem trenutku, zlasti med prebivalstvom, ki je bilo najbolj ogroženo. Pasijon je bil priložnost za spokorniško dejanje, da se ne bi odšlo s tega sveta z nepomirjeno dušo.

3.11 POMEN ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Ko je pater Romuald pisal besedilo pasijona, ni vedel, kakšno mesto mu bo podelila kulturna zgodovina Slovencev. Pisal je v slovenščini, ker so kapucini pridigali v slovenščini in ker je bil to edini jezik, ki so ga razumeli preprosti ljudje s podeželja, ki so prihajali k maši. Šele dvesto let pozneje, v začetku dvajsetega stoletja, se začnejo za besedilo zanimati slovenski jezikoslovci in kulturni zgodovinarji.

O Škofjeloškem pasijonu so poleg Antona Koblarja pisali Josip Mantuani v »Carnioli« leta 1916 in 1917, Marko Mahnič v tržaškem gledališkem listu 1965; Filip Kalan je poudaril gledališko vrednost tega besedila v razpravi z naslovom »Gledališki značaj Škofjeloškega pasijona«, objavljeni v »Dokumentih slovenskega gledališkega muzeja« leta 1967; leta 1972 je izdala Mladinska knjiga v zbirki Monumenta Litterarum Slovenicarum bibliofilsko izdajo Škofjeloškega pasijona po izvorniku, z obširno in natančno spremno besedo Franceta Koblarja. Prva objava besedila Škofjeloškega pasijona sega v leto 1877, ko ga je pod naslovom »Literarno oznanilo« objavil v »Slovenskem narodu« Davorin Trstenjak. O pasijonu sta pisala še S. Škerlj (1973) in Marko Marin (1987).

Vse te javne obravnave Škofjeloškega pasijona so se ukvarjale s podobnimi vprašanji: izvirnost besedila, jezikovne in tudi avdiovizualne značilnosti besedila, vrednotenje loškega pasijona itd. Glede izvirnosti besedila velja, da ga je napisal pater Lovrenc Marušič - oče Romuald, vendar nekateri menijo, da ga je napisalo več kapucinov. V vsebinskem pogledu ni dvoma, tematika besedila je verska in sloni na krščanski ideji o izvirnem grehu in o odrešenju sveta s Kristusovim trpljenjem.

Z umetniškega vidika lahko rečemo, da vsebuje Romualdov scenarij določene vrednote. M. Marin sicer meni, (Marin 1987) da je celota narejena po tujih vzorih, da pa vsebuje tudi povsem samostojne rešitve. Mednje sodita podobi Smrti in Pekla, ki jih v taki obliki v drugih pasijonih tega časa ni bilo. Koblar pa avtorju Škofjeloškega pasijona prizna tudi močno čustvenost in besedilo ovrednoti kot samostojno. Vsi pa se strinjajo, da je največji prispevek k slovenski kulturi vsekakor jezik Škofjeloškega pasijona. Ne le dejstvo, da je besedilo tega pasijona prvo, ki je ohranjeno v slovenščini (pasijoni, ki so jih pred tem izvajali v Ljubljani in Kranju, so bili napisani v nemščini) - oče Romuald je v tem besedilu ohranil jezikovni zapis govornih besed iz tega časa. Bolj kot sama religiozna vsebina tega pasijona je pomembno, da je avtor ustvaril prvi znani dialog v pristni slovenščini tistega časa. Besedilo Škofjeloškega pasijona ima v zgodovini slovenske kulture vlogo pomembne priče razvoja slovenskega jezika.

Poleg besedila pasijona, pridobiva v sodobnem času na veljavi še en del zapuščine patra Romualda. To je njegov scenarij za prireditev, oziroma popis celotnega toka procesije. Oče Romuald je v uvodnem besedilu k pasijonu najprej opisal in navedel ustanovitveni in ustanovitveni postopek, potem finančne podpornike predstave in nazadnje v osmih točkah popisal, kdo in kaj vse je treba postoriti v organizacijskem smislu, da bi do predstave sploh prišlo. Ni pozabil naštetih niti dolžnosti voditelja procesije. Vzporedno z besedilom pasijona, ki ga je razdelil na podobe, je opisoval red procesije z igralci, kar je bila podaja režijskih napotkov za izvedbo. Njegovi napotki so bili kratki, vendar jedrati – določal je vrstni red nastopajočih, za vsakega nastopajočega navedel, kako mora biti oblečen (določil je tudi barvo oblačil), kateri rekvizit mora imeti, določil je položaj igralcev v prostoru in gibanju (sedenje, hoja, jahanje), dinamiko predstave: »Vsi pravkar imenovani jahajo, papež, cesar in kralj vsak zase, drugi pa po trije v vrsti ali kakor se izteče.« (Škofjeloški pasijon, 1987, 35) Na začetku vsake podobe je navedel število potrebnih igralcev, na kakšnih odrih (premičnih ali nepremičnih) naj se podoba igra, koliko mož naj nosi nepremične odre itn. Vsebinsko, kot tudi režijske napotke je sklenil s trinajsto podobo, kjer je zapisal:

TRINAJSTA PODOBA

BOŽJI GROB

Grob nosi 14 mož, ki so že zmeraj bili meščani, oblečeni v rdeče halje.

Ob njih stopa 6 mestnih svetnikov v črnih plaščih, ki nosijo 6 svetilnic.

Za njimi gredo gospodje glasbeniki in častiti gospodje duhovniki, župniki itd., ki jih je treba povabiti.

Nazadnje stopa ljudstvo.

(Škofjeloški pasijon 1987, 127)

Popis toka procesije, napotki, scenarij predstave, robni zapiski, ki jih je naredil oče Romuald, predstavljajo pravo režijsko knjigo. Ta režijska knjiga, poleg prvega dramskega besedila v slovenščini, predstavlja naslednji pomemben prispevek avtorja Škofjeloškega pasijona slovenski kulturni zgodovini.

4 PONOVNA UPORIZITEV L. 1999

4.1 SLOVENIJA OB KONCU 20. STOLETJA

Od prvega Škofjeloškega pasijona v začetku 18. stoletja pa do ponovne uprizoritve na koncu prejšnjega stoletja je minilo slabih tristo let. Iz Kranjske in sosednjih dežel se je razvila mlada samostojna država Republika Slovenija. Na koncu 20. stoletja je Slovenija sprejemala evropsko zakonodajo in se pospešeno pripravljala na vstop v Evropsko unijo.

Slovenija je v dvajsetem stoletju in zlasti ob njegovem koncu dosegla uspehe na več različnih področjih. V kulturi, zlasti na področju filma, so mladi ustvarjalci s svojimi svežimi idejami v novih filmih osvajali nagrade na mednarodnih festivalih; na področju literature so dela slovenskih pisateljev prevajali v svetovne jezike; na področju gledališča so slovenske gledališke predstave gostovale na evropskih in svetovnih odrih.

O drugi polovici 20. stoletja lahko govorimo (med drugim) kot o dobi turizma in popotništva. V svetovnem in evropskem merilu je predstavljal turizem hitro rastočo gospodarsko dejavnost. Če primerjamo turizem pred 20. stoletjem in turizem na koncu 20. stoletja opazimo spremembe turističnih vzorcev. Čeprav so še vedno v ospredju obisk naravnih lepote, morski turizem ter obisk objektov svetovne kulturne dediščine, so se pojavile nove oblike turizma, kot so športni (obisk olimpijskih iger ali svetovnih prvenstev), kulturni turizem (obisk kulturnih, glasbenih in gledaliških festivalov) ter organizirani verski turizem (obisk Vatikana, pot v Sveto deželo, različna romanja, npr v Santiago de Compostello).

V Sloveniji sta turizem in gostinstvo leta 2000 ustvarila 9 odstotkov bruto družbenega dohodka in ustvarila približno 8 odstotkov delovnih mest. Večina tujih turistov je prišla v Slovenijo na počitnice; na prvem mestu so obiski naravnih lepote oziroma obalnih in gorskih območij. Čeprav so bile naravne lepote Slovenije ključni del turistične ponudbe, so vse pogosteje postajale večji del ponudbe tudi kulturne prireditve. Mednarodno najbolj znani festivalski mesti sta Maribor in Ljubljana, ki sta z medkulturnim Festivalom Lent in Festivalom Ljubljana ter Drugo Godbo postali že uveljavljeni evropski festivalski mesti. Vse več je bilo etnografskih prireditev in dogodkov, ki so oživljali srednjeveško tradicijo.

4.2 SODOBNO GLEDALIŠČE 20. STOLETJA

Vloga gledališča v sodobnem času se je spremenila. Le-to ni bilo več namenjeno zabavi in kratkočasju, temveč je postalo eden od stebrov kulturnega življenja in razvoja, ponekod je tudi prispevalo k oblikovanju kulturne in nacionalne identitete. Spremenila se je tudi oblika gledališkega odra. Ta se je zmanjševal, zapiral, izginila je odprta romantična ulična scena. Klasike so lahko uprizarjali malodane le s pomočjo »golih desk in strasti«. (Hartnoll, 1989, 146). V vsebinah gledaliških iger v 20. stoletju je prišlo do zasuka navznoter, k posamezniku in stanju njegovega duha. Igralec, ki je vladal v gledališču vse do konca 19. stoletja, se je moral umakniti dramatikom oziroma pisatelju dramskih besedil. Naslednja posebnost gledališča, za katero lahko rečemo, da je bila ena od najpomembnejših lastnosti gledališča 20. stoletja, je bil vzpon režiserja. Igre so postajale vse bolj kompleksne, zelo pomembna je bila igra celotne skupine igralcev. Zaradi tega je prišlo do pojava »tretjega človeka« - med dramatikom in igralcem se pojavi režiser, to je zunanja oseba, ki nadzoruje in usklajuje igro vseh igralcev. (Hartnoll, 1989)

Slovenskega gledališča 20. stoletja in slovenskega gledališča v času nastajanja Škofjeloškega pasijona skorajda ni moč primerjati. V začetku 18. stoletja slovenskega gledališča sploh ni bilo. Obstajajo le zametki gledališkega življenja na slovenskih tleh. Ali, »... ko je Evropejec že pisal odlične drame in ustvarjal dovršene uprizoritve, je bil Slovenec še v globokem kulturnem in gledališkem snu.« (Vevar, 1998, 12) Na koncu 20. stoletja, ko je prišlo do ponovne uprizoritve Škofjeloškega pasijona, razlike med evropskim in slovenskim gledališčem niso bile tako velike.

Od »globokega gledališkega sna«, ali, če vzamemo neko pomembno letnico – naj bo to leto 1867, to je leto ustanovitve Dramatičnega društva, pa do konca 20. stoletja, torej v relativno kratkem času, je slovensko gledališče doživelo pravi razcvet. V devetdesetih letih 20. stoletja je obstajalo v Sloveniji več poklicnih gledališč, veliko amaterskih in eksperimentalnih odrov in množica gledaliških festivalov. Slovenska dramatika je že v začetku tega stoletja doživela s Cankarjem svoj vrhunec, med dvema vojnoma in po drugi svetovni vojni pa iznedrila kopico odličnih režiserjev, igralcev in igralk. Ob koncu stoletja pa je slovenska gledališka umetnost naredila evropski in svetovni preboj.

4.3 ŠKOFJA LOKA IN KAPUCINI OB KONCU 20. STOLETJA

Občina Škofja Loka je ob koncu 20. stoletja merila 146 km² in štela nekaj več kot 22000 prebivalcev, od tega jih je v mestu Škofja Loka živel približno 12000. V urbanističnem arhitektonskem pogledu je bila Škofja Loka kombinacija starega mestnega jedra, obkrožena z nekaj novimi naselji.

Sodobna Škofja Loka velja za mesto z najbolje ohranjenim srednjeveškim jedrom v Sloveniji. Leta 1987 je bilo mesto razglašeno za kulturno-zgodovinski spomenik. Staro mestno jedro se v obdobju od izvedbe prvega pasijona pa do konca 20. stoletja ni bistveno spremenilo. Na Zgornjem trgu, nekdanjem središču družbenega in gospodarskega življenja, so še vedno najlepše in najpomembnejše stavbe v mestu; večina jih je pod spomeniškim varstvom. Trg ima še vedno isto urbanistično zasnovo, to je podolgovat in razširjen cestni trg, obdan s pročelji dvonadstropnih hiš, čigar slikovite fasade so idealne za ozadje pasijonskega dogajanja.

Tudi škofjeloški kapucini in njihov samostan so doživeli in preživeli prelomno 20. stoletje. Vendar je, kljub velikim zgodovinskim, političnim, gospodarskim in tehnološkim spremembam, življenje pri kapucinih še vedno ostajalo v mejah preprostosti in skromnosti. Zanimivost škofjeloških kapucinov je samostanska kronika, ki so jo pisali kapucini od ustanovitve samostana. Poleg opisa bogoslužja in drugih duhovnih opravil najdemo v kroniki zapise dogajanja v samostanu in njegovi okolici, pa tudi poglede kapucinov na gospodarske, politične in kulturne okoliščine. Kronika je bila do leta 1855 pisana v latinščini, potem do 1886 v nemščini, od leta 1887 pa so jo pisali v slovenščini.

Škofjeloški kapucinski samostan je imel svojo knjižnico od samega začetka. Močno se je povečala, ko je bil leta 1786 ukinjen kapucinski samostan v Kranju, tamkajšnje knjige pa vključene v loško kapucinsko knjižnico. Knjižnica šteje danes okoli 5.200 starejših knjig, ki imajo status kulturnega spomenika in okoli 24.000 novejših knjig. Najbolj znane knjige, poleg rokopisa pasijona, so: enajst inkanabul (najstarejša je iz leta 1473), Dalmatinova Biblija iz leta 1584, Megiserjev štirijezični slovar (1592) ter dva od štirih zvezkov Valvasorjeve Die Ehre dess Hertzogthumus Crain iz leta 1689.

Ob 260-letnici Škofjeloškega pasijona (leta 1981) so kapucini v svojem samostanu sami pripravili odrsko izvedbo pasijona, ki so ga izvedli na cvetno nedeljo 12. aprila. Predstojnik kapucinskega samostana se je v devetdesetih letih redno udeleževal sestankov in

dogovorov v okviru odbora za pripravo ponovne izvedbe pasijona na Občini Škofja Loka. (Benedik 2008)

Kapucini so bili tudi na koncu 20. stoletja zelo priljubljeni v Škofji Loki in okolici. Tudi danes so znani po svojih pridigah, pridigajo in spovedujejo pa tudi po okoliških cerkvah, ne samo v svojem samostanu.

4.4 ORGANIZACIJA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA LETA 1999

Organizatorica ponovne uprizoritve pasijona je bila Občina Škofja Loka. Ideja o ponovni uprizoritvi pasijona se je na Občini pojavila sredi devetdesetih let. Takrat so na Občini Škofja Loka (v občinskem svetu so imele večino stranke desne politične opcije) ustanovili odbor, ki naj bi pripravljala ponovno izvedbo pasijona. Leta 1997 sta župan Igor Draksler (SLS) in referent za kulturo ponudila režijo pasijona Marjanu Kokalju. Ta je že imel izkušnje z organizacijo in režijo tovrstnih dogodkov. Kokalj je po krajšem premisleku ponudbo sprejel in začel s pisanjem osnutka režijske knjige oziroma z uresničevanjem svojega videnja uprizoritve. Glede tega mu na Občini niso postavljali pogojev, imel je proste roke. Njegovo vizijo so na Občini sprejeli in takrat so zadeve v zvezi z uprizoritvijo pasijona v resnici stekle. Takrat (leta 1998) so na občinskem svetu izglasovali sklep o začetku priprav za uprizoritev pasijona.

Naslednji korak, ki ga je storila Občina, je bila ustanovitev skupine za organizacijo. K sodelovanju so povabili nekaj ljudi, za katere so vedeli, da imajo izkušnje in tudi vse druge, ki so hoteli sodelovati pri organiziranju projekta. Prvi sestanek skupine je bil maja 1998. Na tem sestanku so župan in člani občinskega odbora za pripravo izvedbe predstavili idejo o uprizoritvi pasijona. Storili so tudi prve konkretne korake v organizaciji celotnega projekta. Skupino so razdelili v dve manjši delovni skupini. Prva, tako imenovana promocijska, je štela deset članov in je skrbela za promocijo pasijona. Druga skupina, ki so jo imenovali organizacijska, je skrbela za organizacijo. Vendar sta se vlogi skupin dokaj hitro spremenili: promocijska skupina je postala pravi organizacijski odbor. V tej skupini je bila še manjša, neformalna skupina, ki so jo sestavljali župan, režiser in Tina Oblak, takrat še študentka komunikologije, ki je skrbela za trženje pasijona. Del promocijske skupine se je ukvarjal s financami, ustanovljena pa je bila tudi ekipa za oglaševanje dogodka.

Druga skupina, ki je bila v začetku mišljena kot organizacijska, se je zmanjšala na logistično: skrbela je za postavitve tribun na prizorišču, zaporo cest v času uprizoritve ipd. Promocijska skupina se je od prvega sestanka naprej srečevala dvakrat na mesec. Na

sestankih so usklajevali delo, preverjali, katera dela so bila že opravljena in kaj je še treba postoriti.

Vsi člani obeh skupin so delali prostovoljno, torej brez plačila, le režiser Kokalj in Tina Oblak sta bila delno zaposlena na Občini, le za ta projekt. Odsotnost plačila so nadomeščali z motivacijo in željo po uspehu celotnega projekta. Večina članov organizacijske skupine je delo pri pasijonu doživljala kot osebni izziv. (Kokalj, 2010; Štibelj, 2010)

4.5 VSEBINA IN REŽIJA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA LETA 1999

Uprizoritev pasijona leta 1999 je bila verodostojna obnovitev izvirnega besedila in režijskih napotkov, ki jih je napisal pater Romuald. Režiser predstave Marjan Kokalj je dal prednost folklorno-znanstveno-rekonstrukcijskemu pristopu pred subjektivno-interpretativno modernističnim. Besedilo pasijona je ostalo nespremenjeno, do sprememb je prišlo v režiji. Trinajst izvirnih podob so razdelili na dvajset prizorov. Pri tem je devet podob (Raj, Gospodova večerja, Bičanje, Kronanje, Hieronim, Glej človek, Mati sedem žalosti, Skrinja zaveze in Božji grob) ostalo v izvorni obliki, podobo Smrt so razdelili na štiri prizore: Smrt, Pekel, Cehi in Vhod v Jeruzalem, iz podob Samson in Krvavi pot so nastali trije prizori (Samson in Krvavi pot, Judež in sodba, Herod), podobo Kristus na križu pa so razdelili na tri prizore: Razbojnika, Križev pot in Kristus na križu. Režiser se je za povečano število prizorov odločil zaradi večje razumljivosti predstave in tudi zaradi praktičnosti izvedbe.

Torej, besedilo pasijona je ostalo isto. Njegova vsebina je bila povzeta po krščanskem izročilu. Prikazovala je Kristusovo trpljenje od cvetne nedelje do velikega petka in njegovega pokopa. V zgodbo so bili vključeni tudi starozavezni motivi (Samson in Skrinja zaveze), ki so poudarili Kristusovo odrešenjsko vlogo. Pasijon je vseboval tudi podobo Raja, kajti izvorni greh je prikazan kot vzrok Kristusovega trpljenja. Tudi prisotni podobi Smrti in Pekla sta posledica greha. Med temi zgodbami se giblje Kristusovo trpljenje, zaradi katerega naj bi prišlo do človekove odrešitve.

Režiser se je za folklorno-znanstveno-rekonstrukcijski pristop k uprizoritvi odločil iz več razlogov. Najprej je bilo treba ohraniti duh časa nastanka pasijona in s tem pasijonu omogočiti pravico do lastne identitete. Pasijon je sicer priča baročnega časa in prostora, vendar ga lahko primerjamo s težavami sodobnega človeka. Režiser Marjan Kokalj kot enega od razlogov navaja tudi pomembnost pasijona za preučevanje splošne kulture tedanjega časa, ki naj bi bila za sodobnega gledalca neznana in skrivnostna. Nadalje, pri upodobitvi pasijona se je režiser odločil za ohranitev jezikovne podobe (za analizo jezika Škofjeloškega pasijona

so skrbele tri lektorice pod vodstvom mag. Jožeta Faganela, profesorja na AGRFT), ker je to omogočilo vpogled v tedanjo leksiko in skladnjo. Režiser tudi navaja dramsko napetost teksta in režijo očeta Romualda, ki tudi pri Slovencih pustita sledove baročne spektakelske pasijonske uprizoritve. Obstaja še nekaj razlogov, ki so režiserja predstave prepričali o nujnosti rekonstrukcije izvirne predstave: spektakel oziroma vizualni učinki, ki prevladujejo v sodobnem gledališču, čemur pasijon ustreza; pomanjkanje takih projektov v Sloveniji po drugi svetovni vojni; amaterski igralci, ki omogočajo nadaljevanje tradicije in sodelovanje celotnega škofjeloškega kraja pri uprizarjanju.

Poleg tega, da je bila uprizoritev leta 1999 v vsebinskem smislu obnovitev izvirnega besedila, je bil cilj režije ohranitev režijskih navodil avtorja očeta Romualda. Režijsko načelo je bilo izvirna rekonstrukcija. To pomeni, da je rekonstrukcija zajela vse sestavine predstave: amaterske igralce, jezik, kostumografijo in scenografijo, tudi organizacijo in promocijo, ki sta ju podpirali sodobni informacijski sistem in tehnična sredstva. (Kokalj 1999)

4.6 UDELEŽENCI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA LETA 1999

Kot pri izvedbah v 18. stoletju, so v izvedbi pasijona leta 1999 nastopili amaterji oziroma ljudje s širšega območja Škofje Loke. Po besedah režiserja predstave Marjana Kokalja: »Gledalce je bilo mogoče pridobiti že z organizacijskim pristopom, saj so bile posamezne vasi odgovorne za določen prizor, kar je ustvarilo široko razprostranjeno mrežo sodelujočih, to pa je pomenilo daljnoročno zanimanje širšega prostora za pasijon« (Kokalj 1999, 115).

Prebivalci škofjeloškega okraja so se radi odzvali na vabilo k sodelovanju. Pasijon je bil del njihovega tradicionalnega izročila, saj so bile v preteklosti posamezne vasi zadolžene za igranje v določenih podobah pasijona. Ker je režiser zaradi večje razumljivosti dogajanja in praktične izvedljivosti na prizoriščih razrezal prvotnih 13 podob na 20 prizorov, je bilo potrebno večje število udeležencev. Množičnost je bila značilnost že prvega pasijona, leta 1999 se je število udeležencev podvojilo – igralcev, statistov in konjenikov je bilo natančno 597. Režiser je, v dogovoru z vodji igralcev amaterjev, tako razporedil skupine: Žabnica – Raj, Lončarski in zidarski ceh, Kristus na križu; Ratitovec, Visoko, Strel – Smrt; Selca – Pekel, Pekarski ceh, Križev pot, Kristus na križu; Železniki – Kovaški ceh, Vhod v Jeruzalem, Mati sedem žalosti; Poljane – Čevljarski ceh, Gospodova večerja; Sv. Duh – Pekovski in krojaški ceh, Judež in sodba; Sv. Jošt – Mesarski ceh; Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka – Samson in krvavi pot, Bičanje, Kronanje; Suha in Hraše – Judež in sodba; Sora – Herod,

Hieronim; Loški oder – Kronanje; Gorenja vas in Reteče – Kronanje, Glej človek; Žiri – Razbojnika; Sorica – Skrinja zaveze; Pevno in Puštal – Božji grob; Glasbena šola Škofja Loka – Vhod v Jeruzalem, Kristus na križu. Na koncu je v 20. prizoru Godba nastopil Pihalni orkester Škofja Loka.

Pri iskanju igralcev amaterjev so se režiser in organizatorji obrnili na kulturna društva in amaterske gledališke skupine iz Škofje Loke in okolice. Med drugimi so se odzvali gledališka skupina Scena iz Železnikov, igralska skupina pri PD Ivan Grohar Sorica, gledališka smer kulturno umetniškega društva Janko Krmelj Reteče – Gorenja vas, Loški oder ter Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka, ki je za prizore, ki jih je prevzelo, zbralo 95 igralcev in statistov. Veliko je bilo posameznikov, ki razen želje po udeležbi v izvedbi pasijona, niso imeli nikakršnih gledaliških izkušenj.

Nekateri komentatorji so bili presenečeni nad tolikšnim odzivom: »V procesiji sodeluje 600 ljudi in 60 konj! Zbrati danes toliko ljudi v enem projektu, katerega priprava je trajala pol leta, za plačilo pa je večina dobila le dobro mero t. i. moralnega zadovoljstva – to res ni majhna reč.« (Delo, Sobotna priloga, 3. 4. 1999.)

Menim, da številni odziv prostovoljcev ni bil presenetljiv iz več razlogov. Prvi, ki sem ga že omenil, je tradicija. Pasijon je nastal v Škofji Loki, že prej so ga igrali prostovoljci iz Škofje Loke in okolice in je del zgodovinskega kulturnega izročila ljudi na Škofjeloškem. Drugi je amaterski status igralcev. Vendar, če primerjamo amaterski status izvajalcev v 17. stoletju, ki je mobiliziral skupnost in krepil njeno kolektivno identiteto, obenem pa poudarjal samorealizacijo posameznika, z amaterskim statusom igralcev pasijona leta 1999, vidimo, da mobilizacija skupnosti še vedno obstaja, ni več samorealizacije posameznika oziroma udeleženca v predstavi. Prej bi lahko rekli, da se osamljeni in individualizirani, ob koncu 20. stoletja že postmoderni posameznik z udeležbo v množični prireditvi vrača k pozabljeni in odrinjeni skupnosti.

4.7 TRŽENJE IN FINANCIRANJE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA LETA 1999

Eden od osnovnih pogojev, s katerim se je organizacijska skupina spoprijela že v začetku priprav in ki je bil pomemben za izvedbo in uspeh pasijona, je bilo zbiranje sredstev za izvedbo projekta. Promocijska skupina se je najprej lotila sestavljanja finančne konstrukcije. Ta skupina je najprej ugotovila obstoječe stanje, potem pa določila cilje ter način in sredstva za doseganje zastavljenih ciljev.

Ugotovljeno finančno stanje je bilo naslednje – razen nekaj sredstev, ki jim jih je namenila Občina Škofja Loka, drugih sredstev ni bilo. Organizatorji so se prijavi na razpise Ministrstva za kulturo in Sklada za ljubiteljske dejavnosti, vendar brez uspeha. Zaradi tega so se odločili poskušati dobiti finančna sredstva iz dveh virov: iz prodaje vstopnic in od različnih sponzorjev.

Da bi pridobili čim več sredstev iz prodaje vstopnic, so začeli z organiziranim nastopom na trgu in oglaševanjem prihodnjega dogodka. Najprej so ugotovili stanje na trgu. Ankete so pokazale, da povprečen Slovenec ne ve veliko o pasijonu. Zaradi tega so akcijo trženja zastavili tako, kot da ljudje pasijona ne poznajo. Promocijska skupina si je, potem ko se je odločila, da bodo pasijon tržili kot turistični dogodek, določila cilje - organizirali naj bi sedem predstav, ki naj bi si jih ogledalo od 30 do 35 tisoč ljudi.

Naslednja naloga je bila določanje ciljne skupine. Glede na versko vsebino pasijona so za najpomembnejšo ciljno skupino določili kristjane Slovenije. Ker je Škofjeloški pasijon tudi del slovenske kulturne dediščine, so kot drugo ciljno skupino določili osnovno in srednješolsko populacijo. Za predstavljanje dogodka vernikom so se obrnili na verske medije in, kot je to že uporabil oče Romuald, na duhovnike. Duhovnikom po Sloveniji so pisali po pošti. Pošiljka, ki je vsebovala osnovne informacije, naročilnice za vstopnice in promocijske zloženke, in ki so jo poslali v ovojnica z natisnjenim logotipom Škofjeloškega pasijona, je prispela v okoli 700 župnij. Organizatorjem je pripomoglo tudi priporočilno pismo slovenskih škofov, ki so ponovno uprizoritev pasijona podprli. Da bi prišli do dijakov, so se obrnili na izobraževalne ustanove. Vabila so poslali večini osnovnih in vsem srednjim šolam. Tržili so tudi po telefonu – razgovor s šolskim slavistom je bil v večini primerov uspešen. To potrjuje tudi število 7.000 srednješolcev in 2.000 osnovnošolcev, ki so si ogledali pasijon.

V okviru promocijske skupine so osnovali skupino oblikovalcev, njihova naloga je bila oblikovati celostno podobo pasijona, ki bi bila prepoznavna v javnosti. Oblikovalci so se najprej lotili logotipa oziroma zaščitnega znaka pasijona. Poleg logotipa so izdelali tudi štiri velike transparente, ki so jih v začetku marca 1999 izobesili nad vpadnicami v mesto. Na glavnem križišču Kranj-Škofja Loka-Ljubljana so postavili »jumbo« plakat, ki je bil ponoči osvetljen. Izdelali so tudi plakate z zaščitnim znakom pasijona in v rdeči barvi. Plakate (5.000 kosov) so izobesili v vseh večjih slovenskih mestih. Poleg plakatov so organizatorji natisnili tudi veliko drugih tiskovin. Za gostince v Škofji Loki so organizirali seminar o pripravljanju baročnih jedi. Organizirali so tudi degustacijo teh jedi za predstavnike medijev ter sodelujoče pri projektu.

Najbolj uspešno orodje oglaševanja in trženja Škofjeloškega pasijona so bili odnosi z javnostmi. Znotraj odnosov z javnostmi so imele največji učinek na ciljne skupine objave v tisku, po radiju in televiziji – o tem več v naslednjem poglavju. Omeniti velja tudi poseben informativni paket, ki so ga organizatorji razdelili poslancem v Državnem zboru in Državnem svetu.

Oglaševanje in trženje pasijona ter promocija v medijih so obrodili sadove. Zastavljen cilj je bil 30 do 35 tisoč ljudi. Dejansko si je sedem predstav ogledalo 40 tisoč ljudi, od tega 34.583 s kupljenimi vstopnicami.

Poleg sredstev, ki so jih dobili iz občinskega proračuna in prodanih vstopnic, so bili glavni vir financiranja pasijona sponzorji. Organizatorji so sponzorje iskali med domačimi podjetji. Glede na velikost pogodb, ki naj bi jih sponzorji podpisali, so jih rangirali na A, B, C in D sponzorje in jim nudili določene sponzorske ugodnosti. Sponzorja v rangi A organizatorji niso našli. Sponzorjev B, ki so prispevali več kot milijon tolarjev, so bili trije. Sponzorjev C, ki so prispevali med 250.000 in 500.000 tolarjev, je bilo dvanajst. Največ je bilo sponzorjev D, ki so prispevali po 50.000 tolarjev – teh je bilo 25.

Posebnost financiranja Škofjeloškega pasijona so bili donatorji. Posameznikov, ki so se sami odločili, da bodo darovali za organizacijo in izvedbo pasijona, in se sami odločili tudi o višini svojega prispevka, je bilo 24. (Oblak 1999a)

4.8 ODMEVI O ŠKOFJELOŠKEM PASIJONU V MEDIJIH

Odmeve oziroma objavljane člankov, prispevkov ali oddaj o pasijonu v različnih medijih lahko razdelimo v dve skupini. V prvi skupini so odmevi v medijih do prve predstave (27. 03. 1999.) in so bili rezultat dela promocijske skupine, v drugi pa odmevi po vseh odigranih uprizoritvah.

Organizacijska ekipa pasijona je kot najpomembnejšo obliko tržnega komuniciranja določila odnose z javnostmi, kar pomeni izvajanje raznih programov za promocijo pasijona. Eden od najbolj učinkovitih načinov tržnega komuniciranja je bilo sporočanje oziroma promocija preko medijev. Z aktivnostmi so začeli približno šest mesecev pred prvo predstavo. Najbolj odmevna in prepoznavna so bila pojavljanja v tiskanih medijih, radijskih postajah, v televizijskih programih, kot tudi na medmrežju.

Največ objav in največji učinek so dosegli s članki v časopisih, revijah in drugih publikacijah. Od marca 1998 do junija 1999 je bilo v slovenskem in zamejskem tisku objavljenih več kot 120 različnih člankov, intervjujev in komentarjev. Več kot 30 različnih

časopisov je objavljalo novice v zvezi s pasijonom. Največ, 21 objav, je bilo v Gorenjskem glasu, potem v Delu (17 objav), sledijo Utrip s 15, Družina s 6 in Dnevnik s petimi objavami. Prvi je novico o odločitvi za ponovno uprizoritev objavil časopis Delo dne 25. marca 1998. Novinarji so dobivali informacije o dogajanju v zvezi s pasijonom na novinarskih konferencah (organizirani sta bili dve - prva marca 1998, ki je bila slabo obiskana, in druga tik pred prvo predstavo, marca 1999, ko so bili novinarji že dobro seznanjeni s projektom), na sejmu Alpe Adria – turizem in prosti čas, na organizirani pokušini baročnih jedi itn.

V času dogajanja pasijona, od 27. marca do 5. aprila 1999 so vsi slovenski in štirje zamejski časopisi objavili reportaže o dogajanju v Škofji Loki. V Delu je dne 2. aprila 1999, avtor Slavko Pezdir napisal:

Ko smo na cvetno nedeljo skupaj s tisoči gledalcev in stotinjami protagonistov prvič neposredno doživljali Škofjeloški pasijon v njegovem zgodovinskem okolju, smo se spraševali tudi o tem, kako je mogoče, da lahko ob koncu drugega tisočletja po ljudskem izročilu oživljene cerkvene podobe, ki se vzdolžno nizajo pred našimi očmi, pritegnejo tolikšne množice gledalcev in celo zadržijo njihovo zvedavost in zbranost kljub dejstvu, da izvirajo iz duha in so ustvarjene v izrazilih prejšnjih stoletij. (Pezdir v Oblak, 1999, 175)

V času po končanem dogodku so v časopisju prevladovali komentarji in napovedi za prihodnost: »Na škofjeloške ulice se je vrnil legendarni kapucin baroka ...« (Družina, 18. 4. 1999.), »Dogodek v Škofji Loki je lahko zgled za druge po Sloveniji. Marsikatero mesto ima v svoji preteklosti stvari, ki ...« (Mag, april 1999.),

.. enkratni dokaz močnega, živahnega in žlahtnega nepoklicanega gledališkega izročila pri nas (z jezikovnimi, narodopisnimi, duhovnimi, splošno kulturnimi in družbenimi učinki ter razsežnostmi); a tudi njegove času prilagojene interdisciplinarne strokovne ambicioznosti, širokopoteznosti in zgledne organizacijske prodornosti, je bila spektakularna in množična ljudska rekonstrukcija Škofjeloškega pasijona 1721 – 1999 v režiji Marjana Kokalja. (Delo, 21. 7. 1999.),

»Vendar bo odločitev, kdaj bodo Škofjeloški pasijon ponovno uprizorili, padla v mesecu dni. Igor Draksler meni, da je treba spoštovati predvsem motivacijo nastopajočih, saj so oni stebri pasijona ...« (Delo, 20. 4. 1999.), »Ker je zanimanje za pasijon še vedno veliko, sta strokovna skupina in skupina organizatorjev igralcev predlagali, da bi v letu 2000 pasijon ponovno uprizorili, in sicer v velikonočnem času, vendar z manj predstavami kot letos.« (Delo, 23. 6. 1999.)

Škofjeloški pasijon, kot enkratni dogodek, je bil zanimiv ne le za tiskane temveč tudi za elektronske medije. Organizatorji, oglaševalci in režiser pasijona so gostovali na več televizijskih postajah, kjer so z njimi posneli pogovore ali intervjuje. Predstava je bila zaradi vsebine in tudi zaradi elementov spektakla zelo zanimiva za televizijo. Najbolj odmevno je bilo javljanje v osrednje informativne oddaje na nacionalni televiziji in na POP TV na dan prve uprizoritve, 28. marca 1999. Največ objav o pasijonu je bilo na POP TV, TV 3 in na dveh lokalnih televizijskih postajah: LOKA TV (Škofja Loka) in TELE TV (Gorenjska). TV Slovenija je o Škofjeloškem pasijonu objavila več prispevkov, ki jih je predvajala v oddajah o kulturi, ter v oddajah Dobrodošli doma, Po Sloveniji ter v oddaji Magazin, ki je namenjena Slovencem po svetu in tujcem. Tudi tuje televizijske hiše so pokazale zanimanje za ta dogodek. Po ogledu pasijona so prispevke o dogodku objavili na CNN in ORF.

Tudi radijske postaje v Sloveniji so predvajale prispevke in pogovorne oddaje o pasijonu. Zanimivo je, da so se začele radijske postaje zanimati za pasijon šele potem, ko so začeli objavljati oglasne radijske spote. Takrat je veliko radijskih postaj stopilo v stik z organizatorjem pasijona. Nekaj pogovornih oddaj je predvajal Radio Ognjišče, ki je bil pomemben za promocijo pasijona zaradi najbolj primerne ciljne publike. Največ pogovorov, intervjujev in prispevkov je bilo na lokalnem Radiu Sora, v katerem so imeli organizatorji pasijona pogovore in okrogle mize skoraj vsak teden v februarju in marcu 1999. Tudi Radio Kranj se je pokazal kot pomemben vir informacij s svojimi večernimi pogovori o pasijonu. Ena najbolj odmevnih in najbolj poslušanih oddaj je bila Studio ob 17. na drugem programu Radija Slovenija, v kateri so imeli v času uprizarjanja pasijona pogovor z največjimi strokovnjaki za pasijon. Drugi program Radija Slovenija je imel večkratna javljanja v živo s prizorišča dogajanj. Poleg omenjenih so oddaje o pasijonu predvajali na Radiu Hit, Radiu Postojna, Radiu Trbovlje in drugod. Slovenski program RAI (Deželni sedež za Furlanijo – Julijsko krajino) je predvajal obsežno dnevno oddajo o uprizoritvi pasijona.

Posebna skupina med organizatorji je oblikovala pasijonske spletne strani. Obiskovalci teh spletnih stran so lahko dobili osnovne informacije o uprizoritvi, datumih uprizoritev ter o prodajnih mestih vstopnic. (Oblak 1999b)

4.9 ANALIZA INTERVJUJEV

Z intervjuji sem hotel pridobiti avtentične informacije, ki bi mi omogočale bolj plastično orisati okoliščine oživljanja uprizoritve pasijona v sodobnem času. Te neposredne informacije naj bi pridobil od ljudi, ki so bili v središču organizacijske skupine. Načrtoval

sem izvedbo štirih pogovorov: najprej z g. Igorjem Drakslerjem, županom Škofje Loke, ki je bil župan tudi v času uprizarjanja pasijona leta 1999; potem s predstavnikom organizacijskega odbora, ki je skrbel za financiranje tega projekta; z režiserjem predstave ter s predstojnikom kapucinskega samostana.

Do intervjuja z županom sploh ni prišlo, ker, po besedah njegove tajnice, župan ni imel časa za pogovor. Tudi predstojnik kapucinskega samostana je odklonil pogovor in se opravičil, vendar mi je zelo prijazno poslal nekaj knjig iz kapucinske knjižnice.

Z g. Klemnom Štibljem, podžupanom Škofje Loke, ki je v organizacijski skupini skrbel za finančno plat projekta in prodajo vstopnic, in z g. Marjanom Kokaljem, režiserjem uprizoritve, sem opravil zelo izčrpen in konstruktiven intervju. Potem sem vzpostavil stik še z go. Tino Oblak, ki je skrbel za trženje pasijona. Zaradi objektivnih razlogov z njo nisem mogel opraviti pogovora v živo. Vprašalnike in transkripcije intervjujev, kot tudi pisni odgovor Tine Oblak, prilagam kot prilogo.

Pri določanju tipa intervjuja sem se odločil za standardiziran odprt ali polstrukturiran intervju. Vprašanja sem pripravil vnaprej, odgovori so bili odprti. Vprašalnike sem sestavil predvsem glede na zadolžitve in opravila, ki so jih intervjuvanci opravljali v sklopu organizacijske skupine. To pomeni, da so bili vprašalniki tematsko naravnani. Vprašanja za podžupana so se nanašala na organizacijo in finančno plat projekta, za Tino Oblak na trženje, vprašanja za režiserja pa so bila vezana na režijo. Na koncu intervjuja sem vsem zastavil vprašanje o pomenu pasijona za mesto Škofja Loka, režiserja in podžupana pa sem vprašal, kaj njima osebno pomeni pasijon. Nobeden od treh vprašalnikov ni bil razdeljen na sklope, vendar menim, da je vsako posamično vprašanje predstavljalo poseben sklop, ki se je nanašal na različno poglavje pasijonske aktivnosti intervjuvanca.

Intervjuje sem začel tako, da sem na začetku pojasnil cilj in namen intervjuja. Pri tem sem na kratko predstavil sebe, nato svojo diplomsko nalogo in zastavljene teze. Intervjuvancem sem zaradi priprave na intervju že vnaprej poslal vprašanja po elektronski pošti. Razgovore sem snemal, po opravljeni transkripciji sem jima poslal pisno obliko opravljenega intervjuja.

Intervju z g. Klemnom Štibljem, članom organizacijske skupine, zadolženim za finance in prodajo vstopnic, sem opravil 11. 05. 2010 v Ljubljani. Menim, da je intervju uspel. Intervjuvanec je izčrpno odgovarjal na vprašanja, le iz spomina so mu delno ušli statistični podatki, kar ni čudno, glede na to, da je od prve uprizoritve minilo več kot deset let. Manjkajoče podatke sem dobil iz njegovega besedila, ki ga je objavil v Loških razgledih.

Glede na njegovo funkcijo v času intervjuja, ko je bil podžupan Škofje Loke, mi je posredoval veliko informacij o dejavnostih pri organizaciji uprizarjanja pasijonov.

Z g. Marjanom Kokaljem sem opravil intervju 20. 05. 2010. v Ljubljani. Tudi ta intervju je po mojem mnenju uspel. Dobil sem odgovore na vsa vprašanja in še več. G. Kokalj se je izkazal kot hvaležen, gostobeseden sogovornik odličnega spomina. Za razliko od prvega intervjuja so bili njegovi odgovori bolj osebno obarvani.

Do srečanja z go. Tino Oblak, ki je bila zadolžena za tržno komuniciranje, ni prišlo. Po elektronski pošti sem ji poslal vprašanja, na katera sem dobil kratke in jedrnate odgovore.

4.10 ANALIZA ANKETE

Pri pripravi ankete sem se osredotočil na tri osrednje elemente – vprašalnik, vzorec in na samo izvedbo oziroma način anketiranja. Vprašanja sem prilagodil cilju raziskave, to je odmevu prireditve med gledalci. Glede strukture in oblike sem uporabil vse tri oblike vprašanj: odprta, polodprta in zaprta. Ta kombinacija se mi zdi najbolj optimalna, ker omogoča po eni strani standardizacijo in s tem boljšo analizo podatkov, po drugi strani (s polodprtimi in odprtimi vprašanji) pa odpira možnost za nepričakovane in presenetljive odgovore.

Pri določanju vzorca sem se odločil za namenskega: za vzorčni okvir sem določil skupino prebivalcev Škofje Loke, vzorčna enota pa so bili tisti med njimi, ki so si ogledali prireditev. Glede starostne strukture sem se odločil za 70 odstotkov starejših in 30 odstotkov mlajših anketirancev. Za prebivalce Škofje Loke sem se odločil zaradi geografske skoncentriranosti (predpostavljal sem, da je bilo med njimi največ gledalcev pasijona), kot tudi zaradi dejstva, da Škofjeločani niso bili le gledalci, ampak so predstavljali tudi del skupnosti, v kateri je nastala predstava. Starostno kvoto sem določil na podlagi podatkov o prodaji vstopnic (od več kot 35000 gledalcev s kupljenimi vstopnicami je bilo 7.000 srednješolcev in 2.000 osnovnošolcev).

Glede izvedbe ankete oziroma načina spraševanja sem se odločal med anketo po pošti in tako imenovanim »face-to-face« spraševanjem. Odločil sem se za neposredno spraševanje, ker lahko v direktnem stiku anketirancem pojasnim določena vprašanja, izognem pa se lahko tudi neizpolnjevanju vprašalnika(kar se lahko zgodi v primeru ankete po pošti).

S prvim vprašanjem o udeležbi na ponovni uprizoritvi pasijona sem hotel ugotoviti »primernost« anketirancev.

Drugo vprašanje se je glasilo: »Zakaj ste se udeležili?« Pri tem vprašanju sem naletel na težave. Glede na to, da je bilo vprašanje odprtega tipa, sem pričakoval odgovore, ki bi pojasnili motivacijo za udeležbo pri ogledu pasijona. Vendar so mi le štirje od deset vprašanih znali odgovoriti na to vprašanje. Zdelo se mi je, da jih je vprašanje presenetilo. Kot anketar se tudi nisem ravno najbolje odrezal. Lahko bi prešel na naslednje vprašanje in se na koncu še enkrat vrnil, ko bi anketiranec (mogoče) v sebi premler in bi kasneje le našel ustrezen odgovor. (Pri tem sem se prepričal, da je res kar piše v učbenikih, da spraševanje »face-to-face« potrebuje izurjenega anketarja). Kakor koli, dobil sem štiri odgovore: ker je to pomemben dogodek, ker je to zgodovina, iz radovednosti in zaradi »reklame« (torej oglaševanje).

S tretjim vprašanjem sem hotel ugotoviti način udeležbe pri ogledu pasijona. Vprašanje je bilo zaprtega tipa, ponujena sta bila dva možna odgovora. Osem od desetih anketirancev je odgovorilo, da se je prireditve udeležilo samostojno, dva pa sta si prireditve ogledala organizirano. Omembe vredno je še, da so trije od osmih poudarili, da so se prireditve sicer udeležili samostojno, vendar družinsko.

S prvimi tremi vprašanji se je končal prvi, bolj motivacijski del ankete. Naslednja vprašanja naj bi podala odgovore o percepciji obiskovalcev glede narave prireditve in spremljevalnih dogodkov.

Četrto vprašanje naj bi podalo odgovor, kaj so v prireditvi videli obiskovalci. Vprašanje je bilo polodprtega tipa – trije ponujeni odgovori in četrti, odprtega tipa, s katerim je bila anketirancem ponujena možnost, da dopišejo svoje mnenje. Na vprašanje, kaj so videli v prireditvi – kulturno, versko, turistično prireditve ali kaj drugega, sem dobil naslednje odgovore: dva sta videla kulturno, eden turistično, štirje obiskovalci pa versko prireditve. Za dva anketiranca je bila uprizoritev pasijona kulturna in obenem verska prireditve, za enega je bil to kulturno-turistično-verski dogodek.

Naslednje vprašanje se je nanašalo na spremljevalni program prireditve. Vprašanje je bilo polodprtega tipa. Zanimalo me je, ali so si obiskovalci pasijona ogledali le predstavo ali še kaj drugega. Devet odgovorov je bilo negativnih in le eden pozitiven. Ta si je poleg prireditve ogledal še stojnice.

Šesto vprašanje se je nanašalo na samo organizacijo prireditve in celotnega dogodka. Vprašanje je bilo polodprto – štirje ponujeni odgovori in, kot peto, možnost, da vprašani sam doda svoj odgovor. Na vprašanje, kaj so v prireditvi pogrešali, je največ (štirje) vprašanih odgovorilo, da niso pogrešali nič, trije so pogrešali boljšo vidljivost igre, po eden pa več informacij o prireditvi, boljšo organizacijo ter boljšo gostinsko ponudbo.

Zadnji dve vprašanji sta si bili podobni in tudi rezultati so bili takšni. Namreč, na vprašanje, ali bi bilo potrebno več takšnih prireditev, sem dobil sedem pozitivnih in tri negativne odgovore. Na vprašanje, ali bi se še udeležili takšnih prireditev, je osem anketiranih odgovorilo pozitivno in dva negativno.

Analiza podatkov, pridobljenih z anketo je prinesla nekaj zanimivih ugotovitev. Najprej, da je večina Škofjeločanov na ogled prireditve prišla samostojno. To se ne ujema s podatki organizatorjev, ki so ugotovili, da je večina obiskovalcev prišla organizirano. To razliko lahko pripišem lokalizaciji ankete na Škofjo Loko. Prebivalci Škofje Loke so lahko v vsakem trenutku, že mesece pred pasijonom, na več mestih kupili vstopnice. Za obiskovalce iz notranjosti Slovenije je bilo veliko lažje priti na prireditev organizirano. V tem primeru se je bilo treba le prijaviti v šoli ali v župniji in dobili so vstopnice in organiziran prevoz. Tudi trije odgovori o družinskem obisku povedo nekaj več o obiskovalcih iz Škofje Loke. Kaj? Po mojem mnenju je bil pasijon ne le kulturno-versko-turistični dogodek, bil je nekaj več. Bil je »dogodek«, nekaj velikega in na ta dogodek so hodile cele družine.

Analiza odgovorov na četrto vprašanje je pokazala, da je (sicer tesna, ker so trije anketiranci v pasijonu videli kulturno-versko-turistični dogodek) večina anketiranih videla uprizoritev pasijona kot versko prireditev. Rezultati se nekako ujemajo z besedami tržnice pasijona: »Pasijon smo tržili kot turistični dogodek, ki je na koncu izpadel predvsem kot verski.« (Oblak 1999, 172)

Odgovori na peto vprašanje kažejo na to, da se obiskovalci niso pretirano zanimali za spremljevalne dogodke ob pasijonu.

Kaj povedo rezultati ankete? Preden poskusim odgovoriti na to vprašanje, moram povedati, da se zavedam pomanjkljivosti svoje ankete. Te se nanašajo največ na vzorec, predvsem na velikost in reprezentativnost vzorca. Zavedam se, da je število desetih anketirancev premajhno, vzorec tudi ni bil reprezentativen, da bi rezultate z zanesljivostjo prenesli na celotno populacijo obiskovalcev. Anketo sem delal nekaj let po dogodku. Precej verjetno je, da bi bili odgovori drugačni, če bi bili anketiranci z drugega območja in ne iz Škofje Loke.

Torej, v strogo znanstvenem smislu je treba gledati na anketo kot na vpogled v mnenje desetine Škofjeločanov o pasijonski prireditvi. Ta vpogled pravi, da je večina izmed njih prišla na predstavo samostojno, večina je v ponovni uprizoritvi pasijona videla versko prireditev, vsi razen enega so si ogledali le prireditev in nič več, večina meni, da je potrebno več takšnih prireditev in bi se jih udeležila tudi v prihodnje.

4.11 POMEN PONOVNE UPRIZORITVE

O pomenu ponovne uprizoritve Škofjeloškega pasijona je mogoče govoriti z več različnih zornih kotov. Na širši kulturno-umetniški ravni je mogoče ugotavljati, kaj je uprizoritev prinesla slovenskemu kulturnemu in zlasti gledališkemu področju. Z gledališča mesta Škofja Loka Lahko ugotavljamo, kako je (in ali sploh je) ta prireditev vplivala na večjo turistično prepoznavnost Škofje Loke in gospodarski razvoj območja. O pomenu prve uprizoritve pasijona za katoliško cerkev sem že pisal v prvem delu naloge – zanimivo bi bilo videti, kaj danes pomeni uprizoritev pasijona za RKC. Menim, da je treba osvetliti pomen uprizoritve za prebivalce Škofje Loke in okolice kot tudi za njene ustvarjalce (organizatorje, režiserja, igralce).

Uprizoritev pasijona leta 1999 je nedvomno prinesla nekaj novega v slovenski kulturni in umetniški prostor. Za slovenski kulturni prostor je bila uprizoritev pasijona pomemben dogodek. Po številu udeležencev in gledalcev je Škofjeloški pasijon največja gledališka predstava na prostem v Sloveniji. Poleg tega se s ponovnimi uprizoritvami pasijona ohranja in nadgrajuje slovenska kulturna dediščina. Ministrstvo za kulturo je vpisalo Škofjeloški pasijon v register žive kulturne dediščine Slovenije. Menim, da se bo Škofjeloški pasijon kot množični kulturni dogodek v prihodnje (sodeč po odloku občinskega sveta o gledaliških uprizoritvah pasijona – leta 2009 se je že zgodila, naslednji naj bi bili leta 2015 in 2021, nato pa vsakih sedem let) usidral na slovenski kulturni sceni.

Z umetniško-gledališkega zornega kota prinaša pasijon nov (pozabljen) element: spektakel. Spektakelski pristop z množico udeležencev in konjenikov z edinstvenostjo načina izvedbe v naravnem okolju loškega starega mestnega jedra je novost v sodobnem gledališču na prostem v Sloveniji. Ponovna uprizoritev Škofjeloškega pasijona je navdihnila nove umetniške stvaritve: gledališko predstavo na velikem odru Ljubljanske drame v priredbi, režiji in scenografiji Mete Hočevar ter partituro oziroma skladbo oratorijskega tipa za solo glasove, mešani zbor in orkester, ki jo je skomponiral skladatelj Alojz Srebotnjak in ki je bila krstno izvedena v Cankarjevem domu.

Omeniti je treba še pomen uprizorjanja pasijona v povezavi z izobraževalnim sistemom v Sloveniji. Škofjeloški pasijon je omenjen v učbenikih osnovnih in srednjih šol kot najstarejše dramsko besedilo ohranjeno v slovenščini; omenjen je v priročnikih slovenske literarne zgodovine, obravnava ga tudi literatura o zgodovini slovenske dramske umetnosti. Vendar je raziskava terena, ki jo je opravila promocijska skupina organizacijskega odbora ponovne uprizoritve pasijona leta 1998, pokazala, da mladi slabo poznajo Škofjeloški pasijon

ali pa ga sploh ne. Znano je, da mladi dajejo danes več poudarka na vizualno (večina si raje ogleda film, ki je posnet po knjižnem delu, kot da prebere knjigo). Ker si je predstavo pasijona leta 1999 ogledalo 7.000 srednješolcev in 2.000 osnovnošolcev, si upam trditi, da je ponovna uprizoritev pasijona pomembna tudi za izobraževalni sistem v Sloveniji.

Uprizarjanje je pomembno tudi s turističnega vidika v Škofji Loki. Turistični delavci Škofje Loke in okolice imajo največ interesa za vnovično uprizarjanje pasijona. Mesto Škofja Loka s svojim lepo ohranjenim srednjeveškim mestnim jedrom je bilo že pred uprizoritvijo pasijona znana turistična destinacija. Pasijonska prireditev je dodala vrednost škofjeloškemu turizmu in izjemna priložnost za širitev turistične ponudbe in prepoznavnosti. V času ponovne uprizoritve leta 1999, razen srednjeveške kulinarčne ponudbe v škofjeloških restavracijah in možnosti nakupa kakovostnih spominkov druge turistične ponudbe ni bilo.

V času prvega pasijona, leta 1721, je imela največ interesa za uprizarjanje katoliška cerkev. Zato je uprizoritev cerkvi največ pomenila. V današnjem času, v spremenjenih okoliščinah delovanja, RKC nima več interesa po organizaciji in prireditvi pasijona, vsaj ne po organizaciji tako velikega dogodka. Pasijon ni več sredstvo za krepitev vere.

Za udeležence, ki so vsi bili amaterji in prostovoljci, je bilo delo na pasijonu enkratno doživetje in nova izkušnja v življenju. Nekateri so po odigranih predstavah izjavili, da so bili počaščeni in ponosni na svojo udeležbo. »Mojim prijateljem koroškim Slovencem se je zdelo neverjetno, da je možno v teh časih, ko se vsem nekam mudi in živimo samo zase, zbrati toliko ljudi, ki so pripravljeni združiti svoje sposobnosti in čas za skupno dobro« (Šubic, 1999, 198). Med nastopajočimi so se spletla nova prijateljstva, nekateri, ki so igrali skupaj v istem prizoru, so se srečevali tudi kasneje. Znani so primeri pasijonskih porok.

Vsekakor je uprizoritev pasijona leta 1999 veliko pomenila vsem prebivalcem Škofje Loke in okolice, zlasti številnim prostovoljnimi udeležencem predstave. Večina prebivalcev mesta in obeh dolin je v tem času živela za pasijon in želela, da bi prireditev uspešno izpeljali. Zanje, pa tudi za prebivalce širše regije, je organizacija in izvedba pasijona pomenila krepitev kulturnega in družabnega življenja, ki ga v Škofji Loki ni bilo ravno veliko. V času izvedbe pasijona je bila Škofja Loka v središču kulturnega dogajanja vse Slovenije. Kulturno in družabno življenje Škofjeločanov je s pasijonom obogateno. »Ljudi ... drži skupaj, povezuje jih, ko se to dogaja...« (Kokalj 2010).

5 ZAKLJUČEK

Za temo svoje diplomske naloge sem izbral Škofjeloški pasijon, natančneje ponovno oživitev uprizarjanja pasijona v Škofji Loki ob koncu 20. stoletja. Kot vemo, so ob koncu prejšnjega stoletja (leta 1999 in 2000) v Škofji Loki ponovno uprizorili pasijonsko procesijo, ki so jo že v začetku 18. stoletja redno igrali na istem prizorišču. V času ponovne uprizoritve sem bil kot prebivalec Škofje Loke priča dogodkom, povezanih s pasijonom. Začutil sem vzdušje in utrip mesta, ki je nekaj mesecev živelo za pasijon. Mojo pozornost je pritegnila mobilizacija lokalnih institucij, predvsem Občine Škofja Loka, in velikega števila posameznikov, ki so prostovoljno prispevali k organizaciji in izvedbi tega velikega dogodka. Zanimalo me je tudi, kako ljudje danes gledajo na ponovno uprizarjanje dramskega besedila z izrazito versko vsebino.

Nameraval sem preučiti vsebino in pomen pasijona nekoč in danes in se osredotočiti na okoliščine uprizarjanja, način organiziranja, interes skupnosti in sodelujočih, način financiranja ter odziv udeležencev in obiskovalcev. Zastavil sem si dve tezi: uprizarjanje Škofjeloškega pasijona v začetku 18. stoletja je bilo odraz predvsem verskega interesa in dela; uprizarjanje pasijona ob koncu 20. stoletja je odraz interesa po krepitvi družabnega, kulturnega in turističnega dela v Škofji Loki. V skladu z zastavljenima tezama sem razdelil nalogo na dva dela. V prvem sem se osredotočil na prvo izvedbo pasijona leta 1721, v drugem pa na ponovno uprizoritev leta 1999. V prvem delu sem uporabil zgodovinsko metodo in analiziral relevantno literaturo. V drugem sem, poleg analize literature uporabil še raziskovalno metodo. Izvedel sem anketo med prebivalci Škofje Loke in opravil tri intervjuje.

Pri preučevanju zapisov o nastanku in izvedbi prvega Škofjeloškega pasijona leta 1721 sem se najprej osredotočil na pobudo za uprizoritev, nato na organizacijo pasijona, interes in pomen ter na vsebino Škofjeloškega pasijona.

Pobudo za organiziranje procesije v čast Jezusovega trpljenja je dal Anton Ecker, tedanji loški glavar in predstojnik bratovščine svetega Rešnjega telesa. V bratovščine so se takrat združevali verniki, ki so hoteli doseči krščansko popolnost. Ustanavljali so jih cerkveni dostojanstveniki ali cerkveni redovi. Cerkveno vodstvo je tudi potrjevalo pravila bratovščin. Bratovščine svetega Rešnjega telesa so nastale po letu 1250. Javno so častile Rešnje telo in prirejale telovske procesije. Poleg pobude za izvedbo pasijona je bratovščina sv. Rešnjega telesa iz Škofje Loke procesijo tudi financirala.

Organizacija prvega pasijona leta 1721 je pripadla loškim kapucinom. Kapucini so bili eden izmed redov katoliške cerkve. Red je nastal v 16. stoletju in se hitro razširil po vsej Evropi. Na slovenskih tleh so se kapucini najprej pojavili v Gorici, leta 1591. Leta 1709 so se kapucini naselili v Škofji Loki. Značilnosti kapucinskega reda so preprostost, molitve, kontemplacija in pridigarstvo. Red se je v kratkem času med vsemi katoliškimi redovi najbolj približal navadnemu človeku in je postal vez med cerkvenim vodstvom in verniki na podeželju. Oče Romuald (Lovrenc Marušič, 1676 – 1748) je bil na podlagi dovoljenja, ki ga je leta 1920 izdal graški kapucinski provincial, izvoljen za reditelja procesije. Napisal je besedilo, pripravil in vodil je celotno organizacijo.

Katoliška cerkev je v začetku novega veka izgubljala vodilni položaj v družbi. Razlogov za to je bilo več: najprej protestantizem, potem razsvetljenstvo in racionalizem. Države in vladarji so postajali v odnosu do cerkve vse močnejši, posamezniki pa vse bolj kritični. Zaradi ohranjanja svojega položaja je cerkev uporabljala tudi gledališče. Odnos cerkve do gledališča se je skozi zgodovino spreminjal od začetnega sovraštva do vzpona krščanskega gledališča v poznem srednjem veku. Lahko bi rekli, da je uporabljala gledališče, ko ji je to koristilo. Pasijonske predstave s svojim spektakelskim pristopom so služile kot sredstvo za krepitev vere. Menim, da je imela katoliška cerkev leta 1721 ravno zaradi tega največji interes za uprizoritev Škofjeloškega pasijona.

Besedilo pasijona je versko. Gre za prikaz Jezusovega trpljenja. Monologi in dialogi v pasijonskih podobah sledijo svetopisemskemu izročilu. V nekaterih gledalcu ponuja moralni nauk, kot je v podobi Smrt monolog pogubljene duše:

*Prekleta bodi ta družina,
s katero sem hodila,
v hudičova pokoršina
me je večnu pahnila.
Zdej so se meni te oči,
ali prepoznu, odprle,
kir nimam več v meni moči.
Nebesa so se zaprle.*

(Škofjeloški pasijon, 1987, 41)

Prva uprizoritev Škofjeloškega pasijona na ulicah Škofje Loke, leta 1721, je bila nedvomno verska prireditev. Z vsakega pogleda je bila uprizoritev pasijona leta 1721 nerazdružljivo povezana z vero. Vero, ki je bila v tem času še vedno globoko ukoreninjena v

zavest preprostega človeka na Škofjeloškem. Škofjeloški pasijon v tem času ni bil le navadna spokorniška procesija, bil je prava verska manifestacija.

Na podlagi navedenih dejstev sklepam, da je moja prva teza – uprizarjanje Škofjeloškega pasijona na začetku 18. stoletja je bilo odraz predvsem verskega interesa in dela – potrjena.

Kljub temu, da je v približno tristo letih po prvi uprizoritvi prišlo do velikih sprememb (v zgodovinskem, političnem, verskem, gospodarskem, izobraževalnem, kulturno-umetniškem pogledu), je na izteku dvajsetega stoletja, ko so ga na ulicah Škofje Loke ponovno uprizorili, ostal pasijon tisto, kar je od samega začetka bil: procesija oziroma gledališka predstava, ki se premika skozi mesto in prikazuje prizore iz Kristusovega življenja.

Od pojavov ob koncu 20. stoletja, ki so po mojem mnenju vplivali na ponovno uprizoritev Škofjeloškega pasijona, je treba omeniti dogajanje v katoliški cerkvi, ter kulturno in turistično življenje v Škofji Loki. Rimskokatoliška cerkev se je v tem času ukvarjala z (zanjo) pomembnimi vprašanji denacionalizacije ter uvajanja verouka v šole in ni imela več interesa, da bi ponovno oživila uprizoritev pasijona. Škofja Loka v tem času ni imela velikega kulturnega dogodka, ki bi privabil množico obiskovalcev. Po besedah M. Kokalja, režiserja pasijona: »Včasih se v Škofji Loki ni veliko dogajalo na tem področju. Sicer so bili posamezni koncerti, srednjeveški dogodki v mestu, vendar je pasijon dogodek, ki pomaga mestu prodreti ven« (Kokalj 2010).

Pobuda za ponovno uprizoritev pasijona torej tokrat ni prišla iz cerkvenih vrst, temveč s strani Občine Škofja Loka. V času, ki je minil od prve uprizoritve, je Škofjeloški pasijon iz besedila za procesijo prerasel v najstarejše dramsko besedilo, napisano v slovenskem jeziku. Še več: postal je pomemben del kulturnega izročila slovenskega naroda. In, po drugi strani, zaradi svoje spektakelske privlačnosti, izjemen kulturno-turistični potencial. Na Občini so se tega zavedali. V odloku o gledaliških uprizoritvah Škofjeloškega pasijona je zapisano: »Kulturno-turistična prireditev z okoli 1000 vključenimi sodelavci je spodbudila in dvignila tudi kulturno-turistično zavest ljudi« (Škofja Loka, urad župana 2007, 3)

Organizatorica pasijona leta 1999 je bila Občina. Pri projektu so, razen dveh izjem, delali prostovoljci. Pasijon se je skoraj v celoti financiral sam. Največji del finančnih sredstev so iztržili od prodaje vstopnic, nekaj so pridobili od sponzorjev in donatorjev. Nekaj sredstev je prispevala tudi Občina.

Ponovna uprizoritev pasijona je bila pomemben dogodek – za slovensko kulturo, ker je dobila največjo gledališko predstavo na prostem; za gledališko umetnost, ker ji je pasijon

vrnil pozabljeni element spektakla; za prostovoljne udeležence pasijona, ker so okusili enkratno doživetje in novo izkušnjo v življenju; ne nazadnje tudi za vse prebivalce Škofje Loke in okolice, ker je obogatil njihovo družabno in kulturno življenje.

Ne gre spregledati niti gospodarskega učinka ponovne uprizoritve Škofjeloškega pasijona. Turistični in gostinski delavci Škofje Loke so s pasijonom dobili priložnost za širitev svoje ponudbe in prepoznavnosti. Strinjam se z besedami M. Kokalja, da je Škofja Loka le delno izkoristila priložnost ob ponovni uprizoritvi pasijona (Kokalj 2010), menim pa, da je pasijonska prireditev vendarle prispevala boljšim rezultatom turističnih in gostinskih delavcev v letu 1999. Če k temu prištejemo še obrtnike, ki so izdelovali in prodajali kakovostne pasijonske spominke, si upam trditi, da je bila pasijonska prireditev pomembna tudi za gospodarstvo Škofje Loke.

Pasijon je vplival tudi na regionalno identiteto Škofjeločanov. Mobiliziral je širšo škofjeloško skupnost, utrdil že obstoječe vezi med prebivalci tega območja in ustvaril nove. V primeru Škofjeloškega pasijona se je pokazalo, da ima amatersko gledališče pomembno socialno in kohezivno funkcijo. (Thaler 2009) Režiser pasijona Marjan Kokalj meni: »Tu je zanimiva še povezovalna funkcija, ki ni nikjer predvidena, niti ni bila opisana v teh starih raziskavah. Med sodelujočimi so se spletle družabne vezi; ta dogodek je povezal ljudi s tega območja, ki se prej niso nikoli srečevali. Ustvarila se je tudi socialna vez. Zgodile so se poroke, poznamo že celo vrsto »pasijonskih« porok«. (Kokalj 2010).

V okviru raziskovalnega dela svoje naloge sem izvedel anketo med prebivalci Škofje Loke ter opravil dva intervjuja (če štejem pisni odgovor Tine Oblak, na moja vprašanja, pa tri intervjuje). Z anketo sem hotel ujeti odmev prireditve med prebivalci Škofje Loke. Zanimalo me je predvsem, kaj so videli v prireditvi in ali so si ogledali le prireditev ali še kaj drugega. Rezultati so pokazali, da je večina anketiranih v uprizoritvi pasijona videla versko prireditev in da se niso zanimali za dodatno ponudbo (ker so bili vsi anketiranci prebivalci Škofje Loke, predpostavljam, da so bili obiskovalci od drugod večji porabniki turističnih in gostinskih ponudb). Vendar, tudi če predpostavimo, da je bil obisk prireditve večinoma versko motiviran, menim da je bila uprizoritev pasijona kulturno-turistični dogodek (z versko vsebino). Zasnovali so ga na Občini Škofja Loka kot kulturno-turistični dogodek, Občina ga je tudi sama organizirala, tržili so ga kot turistični dogodek in če odmislimo nekaj sredstev, ki mu jih je namenila Občina za zagon projekta, se je tudi sam financiral.

Menim, da zgoraj navedena dejstva dokazujejo mojo drugo tezo – da je ponovna uprizoritev pasijona ob koncu 20. stoletja odraz interesa po krepitvi družabnega, kulturnega in turističnega dela v Škofji Loki.

6 LITERATURA

Benedik, Metod. 1999a. Kapucini kot pomemben dejavnik v oblikovanju duhovne podobe slovenskega naroda v 17. in 18. stoletju. *Loški razgledi (46)*: 11-18.

--- 1999b. Ob odkritju spominske plošče patru Romualdu Lovrencu Marušiču (1676-1748), 21. marca 1997. *Loški razgledi (46)*: 19-21.

--- 2008. *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Ane Škofja Loka*. Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba.

Blaznik, Pavle. 1973. *Škofja Loka in loško gospostvo (973-1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo.

Hartnoll, Phyllis. 1989. *Kratka zgodovina gledališča*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko.

Kalan, Filip. 1967/1987. Gledališki značaj škofjeloškega pasijona. V *Škofjeloški pasijon, preprosta fonetična transkripcija s prevodom neslovenskih delov teksta*, 227. Ljubljana: Mladinska knjiga.

--- 1980. *Živo gledališko izročilo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Klaić, Dragan. 2000/2001. Srednjeveško gledališče in sodobni oder. *Gledališki list SNG Drama LXXX (6)*: 33-37.

Koblar, Anton. 1892/1987. Pasijonske igre na kranjskem. V *Škofjeloški pasijon, preprosta fonetična transkripcija s prevodom neslovenskih delov teksta*, 212. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kokalj, Marjan. 1999. Režija Škofjeloškega pasijona v širšem smislu. *Loški razgledi (46)*: 115-119.

--- 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 20. maj.

Marin, Marko. 1987. Škofjeloški pasijon (signum temporis). V *Škofjeloški pasijon, preprosta fonetična transkripcija s prevodom neslovenskih delov teksta*, 192-207, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Melchinger, Siegfried. 2000/2001. Iz srednjega v novi vek. *Gledališki list SNG Drama LXXX* (6): 30-32.

Odlok o gledaliških uprizoritvah Škofjeloškega pasijona – processio Locopolitana v Škofji Loki v letih 2009, 2015 in 2021. Škofja Loka: urad župana. Številka: 081-0002/2007. Dostopno prek: <http://apl.e-soft.si/doc/5838/gradivo%20ob%C4%8D%20svet/20pasijona.pdf> (22. april 2011).

Oblak, Tina. 1999a. Tržno komuniciranje Škofjeloškega pasijona. *Loški razgledi* (46): 171-188.

--- 1999b. Drobcji o pasijonu iz dnevnega časopisja. *Loški razgledi* (46): 189-194.

Rovtar, Bernarda. 1999. Zvrstna opredelitev Škofjeloškega pasijona. *Loški razgledi* (46): 23-45.

Škofjeloški pasijon, preprosta fonetična transkripcija s prevodom neslovenskih delov teksta. 1987. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Štibelj, Klemen. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 11. maj.

Štih, Peter in Vasko Simoniti. 1995. *Slovenska zgodovina do razsvetljenstva*. Celovec: Mohorjeva družba in Ljubljana: Korotan.

Šubic, Vida. 1999. Utrinek o Škofjeloškem pasijonu. *Loški razgledi* (46): 198.

Thaler, Darja. 2009. Škofjeloški pasijon in njegov pomen za identiteto Škofjeločanov. *Loški razgledi, Doneski* (19). 69-93.

Vevar, Štefan. 1998. *Slovenska gledališka pot*. Ljubljana: DZS.

7 PRILOGE

Priloga A: ANKETNI VPRAŠALNIK

1. Ali ste se udeležili ponovne uprizoritve škofjeloškega pasijona ob koncu 20. st. (1999 ali 2000)?

DA

NE

2. Zakaj ste se udeležili?

3. Ste se prireditve udeležili: (obkrožite)

SAMOSTOJNO

ali

ORGANIZIRANO

4. Kaj ste videli v uprizoritvi:

- A) KULTURNO PRIREDITEV
- B) TURISTIČNO PRIREDITEV
- C) VERSKO PRIREDITEV
- D) DRUGO (dopišite):

5. Ali ste si ogledali le prireditev ali še kaj drugega v Škofji Loki ali okolici? Navedite!

6. Kaj ste v ponudbi pogrešali?

- A) BOLJŠO VIDLJIVOST IGRE
- B) VEČ INFORMACIJ O PRIREDITVI
- C) VEČ RAZLAGE O PRIKAZANIH PRIZORIH
- D) BOLJŠO GOSTINSKO PONUDBO
- E) DRUGO (navedite in obrazložite):

7. Ali bi bilo potrebno več takšnih prireditev?

DA

NE

8. Ali bi se udeležili še podobnih prireditev?

DA

NE

Priloga B: INTERVJU: KLEMEN ŠTIBELJ, podžupan Škofje Loke in član organizacijskega odbora l. 1999

Čigava je bila pobuda za organizacijo pasijona?

Zdaj govoriva o pasijonu leta 1999, o prvi ponovni uprizoritvi. Kolikor jaz poznam zadeve od takrat, tudi sam sem bil zraven, mislim da je ideja o ponovni uprizoritvi Škofjeloškega pasijona obstajala na Občini že kar nekaj let. Kmalu po letu 1990 se je pojavila pri občinskih ljudeh, ne vem konkretno pri kom, (mislim tudi, da to ni pomembno); na Občini so bile želje po ponovni uprizoritvi Škofjeloškega pasijona, vendar kolikor je bilo potem meni znano, ni bilo pravega duha, pravih ljudi, ki bi znali stvari izpeljati in se je odlašalo do takrat, ko je režijo prevzel Marjan Kokalj.

Kako je bila sestavljena skupina za organizacijo pasijona?

Z režiserjem Kokaljem sva se poznala kar nekaj let, prihajava z istega konca in sva v naši vasi skupaj naredila že nekaj projektov. Zgodilo se je tako, da je dejansko Občina, oziroma takratni župan Kokalja povabil k sodelovanju s konkretnim namenom režiranja Škofjeloškega pasijona. To se je začelo dogajati konec leta 1997. Potem je začel Kokalj pripravljati zadeve, to je, režijsko knjigo, osnutke in vse kar je potrebno, potem je prišel čas za aktualizacijo zadev. Takrat je Občina povabila k sodelovanju skupino ljudi, ki so se oziroma ki smo že bili dejavni na kulturnem področju. Maja leta 1998 smo imeli prvi sestanek. To je bila precej velika skupina ljudi in tam je bila predstavljena ideja Škofjeloškega pasijona. Konkretno smo se razdelili v dve delovni skupini. Ena je bila tako imenovana promocijska, katere glavna naloga je bila primerno promovirati Škofjeloški pasijon, druga je bila organizacijska. Dejansko se je zgodilo, da je promocijska skupina, katere član sem bil tudi jaz, postala tista nosilna skupina, ki je vodila vse priprave. Organizacijska skupina je bila precej ozko zastavljena, zgolj kot tista najbolj osnovna organizacija, ki je skrbela za zaporo ceste, za postavitev tribune, skrbela je v bistvu za logistiko. Na promocijsko skupino, ki je bila mišljena za promoviranje, je nazadnje potem odpadlo pravzaprav vse. Promocijska skupina je bila dejansko organizacijski odbor.

So bili člani organizacijske skupine profesionalci (delo proti plačilu) ali prostovoljci?

Zdaj govoriva o tej promocijski skupini, organizacijska je bila zelo tehnična. To je bila čisto amaterska zadeva, bilo nas je največ do deset. Takoj potem v maju smo se začeli srečevati dvakrat mesečno. Na srečanjih, ki smo jih imeli vsakih štirinajst dni, smo usklajevali naše delo. Vsak izmed nas je dobil zadolžitve in na sestankih smo pogledali, kaj je bilo narejenega in kaj je še treba narediti. To se je potem ponavljalo do uprizoritve. Znotraj te promocijske

skupine je bila še ena ožja neformalna skupina, ki so jo sestavljali režiser, župan in ena punca, ki je na FDV študirala komunikologijo. Ker je bilo treba opraviti ogromno dela, je bila ona delno zaposlena na Občini za čas projekta. V bistvu je bila amaterka, dejansko sta bila ona in režiser zaposlena na Občini. Jaz sem delal preko študentskega servisa. Dejansko je osnova bila amaterska, s tem da, ker je bilo veliko dela, nekaj nadomestil je pač bilo. Bilo je ogromno dela, leta 1998 pasijon ni bil poznan, takrat ko si komu omenil, kaj to je, je zelo redko kdo vedel. Ko si začel razlagati, kako bo stvar potekala, pa so še manj vedeli. Takrat je stvar bila zelo nespromovirana.

Kdo je financiral organizacijo in izvedbo pasijona?

Leta 1999 smo izračunali cca 50 milijonov tolarjev stroškov. Prihodki za pokrivanje stroškov so bili sledeči: večino denarja smo dobili od prodaje vstopnic, več kot pol oziroma nekaj več kot 30 milijonov tolarjev; potem smo imeli denar od sponzorjev, recimo cca 10 milijonov, nekaj je prispevala direktno Občina iz proračuna, kot organizator. Tako da smo s temi viri stroške prireditve pokrili. Kolikor se spomnim, je na koncu ostalo 30 ali 50 tisoč tolarjev. Država, mislim, da ni dala nič. Pripravljali smo se na nek razpis, a nam je potem post festum namenila kakšnih 50 tisoč tolarjev, potem ko je bil pasijon že narejen.

Ste poleg pasijona organizirali tudi druge spremljevalne dogodke in katere?

Prva uprizoritev pasijona je bila leta 1999. Naslednja je bila takoj potem leta 2000. Dejstvo je, da sta bili to dve uprizoritvi, čeprav ju lahko z nekega aspekta razumem tudi kot eno. Absolutno ne kot eno uprizoritev, ampak kot en dogodek. Po letu 1999 smo razmišljali, kaj pravzaprav narediti s pasijonom. Ga naslednje leto uprizarjati ali ne? Mnenja so bila malo deljena – nekateri so bili za, drugi niso bili navdušeni. Prevladala je nazadnje ideja – gremo še naslednje leto, leto 2000. Naslednje leto je bil odziv gledalcev nekoliko slabši, ker je bila prireditev dve leti zapored. Vendar mislim, da smo naredili prav, ker smo prvo leto zadeve postavili, drugo leto so se zadeve prijele. To pomeni, da se je dogodek, ki je bil dve leti zapored, nekako usidral. Če bi leta 1999 s pasijonom zaključili in ga potem čez pet, šest, deset let spet postavili, je vprašanje, če bi ljudje toliko poznali blagovno znamko Škofjeloški pasijon, kot se je takrat zasidral. Zakaj vam zdaj to govorim – zato ker dejansko leta 1999 drugih dogodkov ni bilo. Obstajal je Škofjeloški pasijon, ki je zasnovan tako kot je, tako kot ga verjetno poznate. In mogoče še eno pojasnilo, če niste kje zasledili – eno je Škofjeloški pasijon kot igra, kot prireditev, drugo je pa potem celotno dogajanje. Ko smo postavljali Škofjeloški pasijon, smo se odločili, da mu dodamo še kulturno-etnološki, ali pa turistično-etnološki pridih. Zato smo tudi organizirali izbor za kvalitetne spominke. Zadeva je bila zamišljena tako, da so se znotraj ožjega prireditvenega prostora lahko prodajali samo ti

kvalitetni pasijonski spominki. Spremljajoči dogodki v letu 1999 so bili: razpis za kvalitetne spominke, potem smo imeli delavnice za izdelavo kvalitetnih spominkov. Poleg tega so prodajali pasijonsko oziroma srednjeveško hrano. Ne samo srednjeveško, ampak iz tistega časa, ker je srednjeveška ponudba malo drugačna, ampak se dopolnjujeta. Gostince je bilo treba naučiti, kako se tako hrano pripravi. Pri postavitvi leta 2000 je prišlo do ponovitve teh delavnic, poleg tega so se oblikovali tako imenovani pasijonski koncerti, bilo jih je pet ali šest. Bili so med tednom, ko ni bilo predstav ali pa celo pred samim pasijonom. To so bile prireditve kot napoved tega samega velikega dogodka. Ta dodatna ponudba se takrat ni najbolje prijela in je bila relativno slabo obiskana.

Ker ste v okvirju organizacijske skupine spremljali prodajo vstopnic, me zanima:

Koliko je bilo obiskovalcev, ki so na ogled pasijona prišli organizirano, koliko posamezno?

Koliko jih je prišlo z organiziranimi verskimi skupinami, koliko je bilo šolarjev?

Koliko je bilo mlajših (do 25 let) in koliko starejših?

Kar se tiče prodaje vstopnic, koliko je bilo obiskovalcev, ki so na ogled pasijona prišli organizirano in koliko posamezno – jaz zdaj dejansko tega podatka tukaj nimam. Imam pa narejeno eno razpredelnico, pregled obiskovalcev za leto 1999. Vsekakor pa zdaj lahko povem, da je bilo leta 1999 bistveno več obiskovalcev kot leta 2000. Prodanih je bilo dobrih 35 tisoč vstopnic. To je približno toliko, kolikor smo načrtovali. Gledalcev je bilo še nekaj več, če prištejemo generalko in tiste, ki so bili brez vstopnic, tako da lahko govorimo o številki 40 tisoč obiskovalcev.

V naslednjem letu je bilo precej manj ljudi, zato ker, prvič: mogoče so nekateri razumeli to kot enovito dejanje in so si rekli »saj smo bili lani, zakaj bi letos hodili«, (da sta bili dve prireditvi zelo skupaj, to je en vidik); drugič: cene vstopnic so bile višje, ker smo se želeli čim bolj samostojno finančno pokriti, tretjič: tudi vremenske razmere so vplivale na slabši obisk. Posledično je bil tudi finančni rezultat slabši. Kljub temu je po moji oceni prav, da je bil pasijon tudi v letu 2000, ker smo lahko nadgradili tisto, kar nam je v letu 1999 manjkalo. Iz dveh postavitev smo dobili nek standard, merilo za naprej.

Kar se tiče obiskovalcev, koliko jih je prišlo organizirano, koliko posamezno, se ne spomnim številke. Mislim, da je v razpredelnici napisano, da bi se dalo ugotoviti.

Koliko jih je prišlo z organiziranimi verskimi skupinami, koliko šolarjev – tudi to bi se dalo ugotoviti, predvsem šolarjev. Mislim, da je bilo prodanih 5 – 6 tisoč šolskih vstopnic. Ne vem, če se da ločiti med skupinami, ali so bile navadne ali verske, ne vem, če je to razvidno iz razpredelnice.

Koliko je bilo mlajših, recimo do 25 let, koliko starejših – ne vem. Lahko pač seštejemo, koliko je bilo otroških vstopnic, do osmega razreda, plus dijaki – to je to. To je tam do osemnajstega leta, od osemnajst do petindvajset imamo nepokrito, to je v kvoti odraslih.

V razpredelnici imam narejeno tudi geografsko razporeditev. Vstopnice so bile v predprodaji na različnih mestih. Glede na to, ali je bila vstopnica prodana v Škofji Loki, v Kranju, na Jesenicah, v Ljubljani, v Mariboru – lahko naredim neko oceno, iz katerih delov Slovenije so ljudje prišli. Za leto 1999 lahko povem, da je večina obiskovalcev prišla iz škofjeloške in gorenjske regije. Mislim, da je bilo cca 75 odstotkov ljudi iz širše škofjeloške in gorenjske regije. To je narejena ocena na podlagi predprodaje vstopnic. Lahko tudi ocenimo, koliko jih je bilo iz tujine, iz zamejstva. Če izhajamo iz tega, da je bilo leta 1999 večina obiskovalcev iz širšega škofjeloškega konca, jih naslednje leto ni zanimalo še enkrat videti postavitve.

Ali je prireditev pasijona uspela?

Leta 1999 je absolutno uspela. V drugem letu je nekoliko manj uspela, ker je bilo manj ljudi, kot smo načrtovali. Z režijskega, igralskega in organizacijskega vidika je prireditev absolutno uspela. Tisto kar nam je v letu 1999 zmanjkalo, ali kar nismo dodelali – smo v letu 2000 nadgradili. S tega pripravljalnega, organizacijskega vidika je uspela. V obeh letih. V letu 1999, ko smo imeli nižje standarde – je uspela. Leta 2000 smo jih povečali in je tudi uspela. S tem, da je leta 1999 uspela tudi finančno. Leta 2000 je pa po obisku oziroma finančno nekoliko manj uspela. Vsekakor pa je prva prireditev iz leta 1999 absolutno uspela.

Ali je Škofja Loka izkoristila priložnost ob in po prireditvi pasijona za promocijo?

Jaz o tem težko govorim. Škofja Loka se je zagotovo promovirala s to prireditvijo. Škofja Loka je več ali manj vsem poznana. Je pa res, da je mogoče zaradi tega nekoliko bolj poznana. Poznan je postal tudi Škofjeloški pasijon. Torej, Škofja Loka je bila že prej poznana, zdaj je še za malenkost bolj. O tem, ali je izkoristila priložnost za promocijo ob prireditvi pasijona, težko sodim. Menim, da ni izkoristila pasijona za tako turistično prepoznavnost, da bi ljudje prav zaradi pasijona potem prišli še naslednje leto. Ljudje, ki se s tem ukvarjajo, tega niso izkoristili. Jaz, kot organizator pasijona, oziroma nekdo kot organizator pasijona – to ni njegova dolžnost. Mi določen produkt damo na trg, potem je en kup spremljajočih dejavnikov, ki lahko prispevajo svojo ponudbo. Pasijon je lahko neko orodje za tiste, ki tržijo turistične prireditve, ki tržijo turistične ali gostinske zmogljivosti. Tudi oni morajo nekaj narediti. Mislim, da sta ta dva sektorja premalo naredila, premalo je bilo ponudbe že v času pasijona. Tega ni bilo veliko tudi v letih po pasijonu. Če sem malo kritičen – v času pasijona je bil v Škofji Loki hotel, nekaj let po prireditvi so ga zaprli. Če bi kdo imel namen tržiti hotel

in se razvijati; bi lahko bil pasijon odskočna deska. Obpasijonska dejavnost, torej turistično-gostinska, bi lahko več iztržila.

Kaj vam osebno pomeni pasijon?

Zame je bil pasijon neko dogajanje. Pasijon ni bil zamišljen, niti ga jaz nisem doživel kot neko klasično odrsko delo, kot če bi se usedli v avto, odpeljali v Dramo, pogledali neko igro in se vrnili nazaj. Pasijon je bil neko gibanje, »movement«. S to prireditvijo sem tudi rasel. Bil mi je izziv sodelovati pri takšni zadevi. Imeli smo dokaj jasno vizijo, kaj želimo in smo se vsi, ki smo sodelovali za to, trudili. Bili smo vsi mladi, poznali smo se in nam je bilo ne nazadnje tisto leto nek način življenja. Vse se je vrtelo okrog pasijona. Všeč mi je bilo, da sem bil zraven. Mislim, da sem tudi prispeval k temu, da je pasijon oziroma prireditev uspela. Ne nazadnje smo se, vsi, ki smo bili tam, nekaj naučili in nekaj dobili. Prireditev je bila lepa in je lahko vzor za ostale prireditve podobnega tipa. Kar se tiče same igre, to dejansko ni samo ena igra. Ne glede na to ali si vernik ali nisi, če hočeš nekaj več videti, ne le kostumov, če spremljaš igro in poslušáš vsebino – te ne pusti povsem ravnodušnega. Lahko doživiš, bom uporabil ta dramski izraz, katarzo. Ljudje, ki spremljajo preprosto, potem rečejo – stvari, ki so bile v igri povedane, so aplicirane tudi na vsakdanjega človeka. Zadeva je tako zasnovana, da je prvi del slike razlaganje tistega dogodka, angeli razlagajo, kaj se v tistem dogodku dogaja, potem so monologi akterjev, potem imamo angele, ki komunicirajo z ljudmi. To je klasičen prikaz – pogledjte, ljudje, ker ste slabi oziroma ker ste grešni, mora vaš Kristus, vaš odrešenik trpeti. To je verski moment. Toda, tudi tisti, ki ni vernik, se lahko vpraša – jaz povzročam, sem naredil neko slabo dejanje, nekdo to moje slabo dejanje občuti. In to je ta interakcija, ko človek lahko razmišlja o tem, kako se on v življenju obnaša. S tega vidika ni to zgolj pet minut zabave, je življenjska zadeva.

Kaj pomeni pasijon za Škofjo Loko?

Tukaj bi se navezal na prejšnje vprašanje o promociji. To je zagotovo neko orodje, po eni strani je to promocija Škofje Loke, po drugi strani je pasijon lahko orodje za promoviranje turistične in gostinske dejavnosti. Pa tudi nadgradnja vseh teh, spremljajočih dejavnikov. Na prireditev pasijona pripravimo še neke predhodne in kasnejše dogodke. Tako da pasijon postane tudi neke vrste gibanje od tistega leta, ko je pasijon uprizorjen pa do leta naslednje uprizoritve. Pasijon je zagotovo nekaj pozitivnega, ampak je treba to tudi znati izkoristiti, uporabiti, ni vse samoumevno.

Kakšna je prihodnost Škofjeloškega pasijona?

Dejansko je prihodnost bila že, da so pasijon ponovno uprizorili leta 2009. Z odlokom, ki ga je občinski svet sprejel leta 2007, smo postavili temelje nadaljnjih uprizoritev. V odloku je

določeno, da bo prihodnja uprizoritev leta 2015 in potem leta 2021. Takrat bo obletnica oziroma tristoletnica prve znane uprizoritve. Tako - odlok je, papir marsikaj prenese. Ampak, s tem, ko je nekaj zapisano, postane standard. Še vedno obstaja možnost, da ga v letih 2015 in 2021 ne bo, ampak ker je zapisano, je ta verjetnost bistveno manjša. Za pasijon, tako kot je zamišljen, gromozanski projekt, ne moremo reči - zdaj bomo naredili pasijon. Treba je animirati 1000 ljudi, ki bodo pripravljene brezplačno delati. Lahko se postavimo na glavo in rečemo – leta 2015 pasijon bo, ampak če ljudje ne bodo motivirani za sodelovanje, potem pasijona ne bo. Ali je smiselno narediti pasijon s sto ljudmi, je drugo vprašanje. Zaradi tega je pomembno, da imamo neko gibanje. Leta 2007-2008 se je pojavil izraz pasijonska kondicija, ki se je zdaj prijel. Duh pasijona moramo vzdrževati od leta 2009 do leta 2015 in ga nadgrajevati z različnimi prireditvami in spodbudami; da bodo ljudje leta 2013-2014, ko jih bomo vprašali, ali so pripravljene sodelovati, rekli ja. Če se bo to zgodilo, potem ne bo težav s prireditvijo leta 2015 in 2021. Prej sem govoril o tem, da nismo znali izkoristiti turistično-gostinske ponudbe; mislim, da moramo to v prihodnje pripraviti. Tisti elementi, ki se na pasijon navezujejo, to je priložnost zanje, da vidijo, da ga je smiselno imeti. In potem ne bo več leta 2015-2021 debate, ali je to za Loko smiselno, ampak bo to postalo standard. Tako kot v tujini. V znanih pasijonskih krajih ni debate – pasijon je vsakih pet ali deset let. V prihodnje želim, da se Škofja Loka, ne leta 2015, ne 2021, ali tudi kasneje ne, ne bi spraševala ali bomo organizirali pasijon ali ne. Ampak to mora biti zato, ker imamo vsi koristi od tega; nekateri finančne, nekateri drugačne, v splošnem je pozitivno za vse.

Priloga C: INTERVJU: Marjan Kokalj, režiser pasijona I. 1999 in I. 2000

Zakaj režija pasijona? Kaj vas je pritegnilo k režiji tega dogodka?

Že prej sem se ukvarjal z različnimi režijami. Mene je, nekako od mladosti, zanimalo ljudsko gledališče. Iz tega okolja sem poznal primere takega gledališča. Potem sem se zanimal za različne krožke, igre iz različnih delov Slovenije. Zanimalo me je, kaj se uprizarja na ljudskih odrih, pa tudi zelo rad sem imel profesionalno gledališče. Poleg študija slavistike in etnologije sem obiskoval tudi fakulteto za gledališče, na katerega nisem bil vpisan,. To področje me je vedno zanimalo. Potem sem vedno primerjal to visoko gledališče s popularnim, ljudskim gledališčem. Zanimala me je razlika - kje je tista bistvena poanta, različnost – ali gre samo za slab posnetek pri ljudskem gledališču, ali poskuša posnemati to profesionalno, visoko gledališče, ali gre čisto za neko svojo zvrst, svoj žanr. Potem sem na to temo naredil tudi diplomsko nalogo in ker sem se ukvarjal s tem tudi v praksi, sem poskušal uprizarjati različne igre; pa opazoval sem tudi reakcije ljudi, igralcev – kaj so tiste zakonitosti tega ljudskega gledališča glede vsebin, načina, pristopa. Ena od takih predstav je bila v Selški dolini in so prišli iz Škofje Loke pogledat župan in referent za kulturo. Potem sta me povabila na škofjeloško Občino, ker tam so pa ravno pripravljali pasijon. Povabili so me, če bi se jaz lotil pasijona. Ni bilo določeno, kako in v kakšnem obsegu, pustili so mi proste roke. In tako se je počasi odvijalo. Povedali so mi svoje pogoje, jaz sem si vzel nekaj časa za razmislek, kakšen mesec, da bi se odločil ali bom šel v to ali ne. Odločil sem se ,da grem in v tistem času, kar so zahtevali od mene, sem potem tudi napisal ene vrste režijsko knjigo, kako si jaz projekt zamišljam. Tako se je vse začelo, na Občini ni bilo niti pisarne niti prostora, nič, malo sem se selil iz pisarne v pisarno. Počasi se je razvijalo, dobil sem svojo pisarno, sčasoma tudi kakšnega sodelavca, kot je bila Oblakova, pa tudi Klemen. Že od začetka se mi je zdel zelo pomemben sam pristop – torej, v katero smer želim delati. Toliko izkušenj z režijo sem že imel, z igralci tudi, da sem vedel, da je treba imeti jasno misel. Ko sem prebiral Škofjeloški pasijon, sicer sem ga že na slavistiki in sem ga nekoliko že poznal z jezikovne, kulturološke in zgodovinske plati. Ker je to precej simbolen tekst, pomemben za začetek slovenske dramatike, me je to zelo zanimalo, kakšno je bilo takrat gledališče v Sloveniji, koliko je bilo razvejano. Prvič me je presenetilo to, kakšna izredna razvejanost je bila takrat – jezuitski teater je bil zelo razvit pri Svetem Jakobu, znani so še odlomki Igre o paradižu, ki je bil še pred pasijonom, že v slovenščini so nastopali okrog. V glavnem en velik razmah teh spektaklov v tistem času, ena velika odprtost za dramatizacijo vsepovsod. Ta čas me je

preprosto zanimal, in prek teh simbolov se mi je zdelo mogoče prodreti v ta čas. Se pravi, prek samega teksta pasijona, ker je Škofjeloški pasijon res odlično ohranjen, to je prava režijska knjiga, dobesedno didaskalijske, sicer precej zmahana na precej mestih, ampak mi je bilo izredno zanimivo prodirati v duh časa, v tisto okolje. Potem sem skušal odkrivati tiste nadčasovne elemente v njem in zazdelo se mi je, da so nekatere stvari prav genialne na področju jezika, same dramske strukture. To ni čisto navadna verska pridiga, ker ta pater, ki je pisal, je imel izreden dar za jezik – je uporabljal izraze, ki so bili žmohtni, ki so učinkovali. To me je zelo pritegnilo k branju, takoj sem začutil, videl vizualno vse to, ko sem bral. Prebral sem vso literaturo, ki je bila takrat na razpolago, vse raziskave, tudi kar je akademija znanosti že raziskala do takrat in sem skušal to nekako upoštevati. Potem sem prišel tudi v stik z različnimi raziskovalci.

To je bila, bolj kot ne, moja verska izkušnja, zdaj, če grem nazaj – ko sem se odločal za pasijon nekje v cerkvi, mi je pristopil, nisem ga poznal takrat, en profesor z AGRFT, ki je prihajal v tisto cerkev. Vprašal me je: »Kaj pa ti tukaj moliš?« »Nekaj se odločam.« »Povej.« Usedla sva se na pijačo in potem sem mu povedal, da gre za Škofjeloški pasijon, da se odločam. Nato se je on začel smejati in rekel, da se on že vrsto let ukvarja s tem, da je profesor za zgodovino gledališča na akademiji za gledališče in če bi poskusili uprizoriti ta pasijon, da bi bil on zraven, da bi prispeval. Poznal je vse zgodbe, poznal je ozadje, bil je največji specialist za dramatiko pasijona v Sloveniji. To je tudi poučeval na akademiji za gledališče. Povedal mi je svoje izkušnje, rekel je: »To bo trd oreh, pripravi se; ali verjameš, da boš uspel?« Rekel sem, da verjamem, on pa je rekel, da me bo podpiral. Od takrat smo prišli tudi v akademske kroge, kjer smo imeli strokovno podporo. On mi je dal nekaj strokovne literature za preštudirati. Na osnovi vsega tega je kasneje nastala režijska knjiga, predloga za vse skupaj. Ideja je bila, da bi iz tega tako bogatega teksta potegnil tega duha, te žmohtnosti samo v celoti. Meni je bilo takoj jasno, bodisi po dramski plati, bodisi po kulturološki – to bo uprizorljivo samo kot vse skupaj. Ne da se ga prirediti. Še vedno zastopam tezo, da se tega pasijona ne da prirediti na noben način. Ostalo je nekaj drugega, lahko delaš aplikacije, so vedno zaželeno pa zanimive, ampak pasijona se ne da prirediti, ker to je vse celota. To čutiš kot ... to mora biti spektakel in hkrati naj bi bilo močno po duhovni plati; to je v bistvu to, kar drži skupaj, ta vsebina, osrednja os. Potem pa imaš več plasti zunaj. Tekstura se ustvarja s kontekstom, to je pa tisti vmesni del, kjer je dialog. Pustiš tekst dihati v enem dialogu z okolico in potem je tisto, kar pride ven, oblika dramatizacije, ki pa se mora roditi, to je kreativni del, ki ni napisana v pasijonu in ki jo moraš začutiti. Vmes je tudi dialog med preteklostjo in sedanjostjo; v tem pogledu me je zanimalo veliko stvari: koliko se je v času

premaknila mentaliteta ljudi, kako bodo na to odreagirali. To sem opazoval na vajah. Ko je bilo vse pripravljeno na različnih nivojih, to je na ravni teksta, potem na ravni scenografije, sem vse upošteval, kar je bilo notri, kar je manjkalo, sem pa moral dodati - glede na tisti občutek celote. Kostumi so precej opisani, barve tudi, rdeča, črna in bela. To so liturgične barve in barve, ki na splošno v kulturah veliko pomenijo. Različno jih interpretirajo, včasih pozitivno, včasih negativno. Tudi v pasijonu imajo hkrati dva pomena; to dvojnost je poznal barok. Rdeča je hkrati kri, potrpljenje, hkrati sveti duh, ki pride. Bela je lahko čistost ali pa praznina. Črna isto: ali je spokornost, ali pa nekje smrt. Igra teh barvnih simbolov je bila zelo močna v baroku. Zazdelo se mi je, da je tudi današnji čas na nek način precej baročen. Današnji čas ima rad spektakle ... ujema se, zdelo se mi je, da ima neke podobnosti. Res me je zanimalo ali ima, ali nima, tako eksperimentalno. Ko je bila režijska knjiga napisana, sem to predstavil na Občini Škofja Loka. Tam so to sprejeli in smo začeli.

Tako smo začeli s pripravami. Bili smo brez denarja, mislil sem, da kaj zaloge je, pa ni bilo nič. No, na tem nivoju so se začele te borbe. Takrat sem začutil dve stvari: eno je kultura med ljudmi, kultura kot taka. Drugo je pa »high society«, ki je svojo politiko vodila od preteklih časov naprej. Začutil sem, da to drži, nekako široko, te ideološke niti v vsem tem, bodisi v uredništvih, bodisi na teh različnih občinskih funkcijah. Župan je bil kar naklonjen temu, ampak ... Nisem si predstavljal, da bo toliko težav. Mislil sem – zdaj bom to speljal, vso energijo bom v to vložil kot režiser, to je en nivo, ki zajema trideset odstotkov mojega dela, sedemdeset odstotkov pa so borbe z raznimi politiki, ideologi ... Vse živo se je nagrmadilo, do škofjeloških študentov FDV-ja. To so bili fanatiki, nekateri večni študenti, ki tega niso prenesli. Še fizično so me napadli. V glavnem, borbe so se začele, druga za drugo. Občinski svet najprej ni hotel sprejeti, oziroma občinski svet sam - že dolgo so imeli hude težave, to ja ali ne. Prvič so bili proti. Tam je bilo, če se ne motim, sedem milijonov tolarjev denarja namenjenega za pasijon. Jaz sem seveda veliko več ocenil, trideset-štirideset milijonov, to je minimum, tudi če vsi zastonj delajo. Njim to ni bilo jasno, pa tudi niso imeli več; sedem milijonov je pač bilo in so z različnimi pretvezami dosegli tri milijone. In to je bil tisti začetek. Kasneje, ko so videli, da ljudje prihajajo, smo dobili še nekaj, ampak težko je bilo to prebiti.

Zakaj ste se odločili za folklorno-zgodovinsko-rekonstrukcijski pristop k režiji pasijona?

O tem sem že precej povedal. Takole bi rekel - sam tekst, tako kot je napisan, to zahteva. Drugače bi šlo povsem za poustvaritev in je nekaj drugega. Če bi preustvaril tekst, ne bi mogel zvesto prenesti duha tistega časa v današnji čas. To bi bilo zelo težko, enostavno jaz ne verjamem v to. Zdi se mi, da je bolj možno, da pride isti duh tistega časa, če je to speljano na

enak način. Ljudje bolj začutijo, za kaj je šlo. V ljudeh je še nekaj tega baročnega spomina. To se mi je zdel edini pristop. Edino po tem bi šel, drugače pa ne. Kakšno rekonstrukcijo, ali pa ... to bi bil čisto drugi pristop, moderen način...

... v Drami je bila gledališka predstava »Škofjeloški pasijon«...

... mene so povabili, sem jo videl. Tista predstava je bila ironija na pasijon, ki je bil v Škofji Loki. Je bila praktično predstava o predstavi. Zanimivo in presenetljivo je, kaj je sploh vzbudilo pri dramskih igralcih oziroma sprožilo impulz, da bi to naredili. Nekaj stvari je razjezilo režiserko, ko je videla pasijon in je pač naredila ironično dramo. Bilo je sicer samo nekaj uprizoritev, gledalcev ni bilo in so kmalu nehali s predstavami. Tudi, ko sem bil jaz na predstavi, je bilo dvajset, trideset gledalcev v Drami, skoraj prazno je bilo. Tudi na hitro je bilo narejeno. Na svoj način so nekaj skušali; tudi ta scenografinja iz Škofje Loke, ki je že prej skušala nekaj narediti na temo pasijona, interpretacije, ima eno svojo subjektivno vizijo tega. Ampak to je nekaj drugega. To je neka napol slikarsko-kiparska interpretacija, to ni to, gledališče. Gledališče je nekaj drugega, človek drugače dojema gledališče. Režiserki in scenografki ni najbolj uspelo skupaj spraviti na harmoničen način ...

Torej, mislim, da se je zgodovinsko-rekonstrukcijski pristop obrestoval; po eni strani je tak čisto etnološki pristop, popularen, z uporabo ljudskih igralcev ...

... to je že naslednje vprašanje: zakaj ste se odločili za amaterske igralce?

Ta pristop zahteva sam pasijon, da morajo biti igralci amaterski. Tako je tekst napisan, ker so zelo kratke replike. Misli, ki so notri, so izčiščene, hkrati je notri jezik, ki ga tam še vedno govorijo v narečju. Igralcem je bilo to blizu, ta jezik na škofjeloškem ni bil tako oddaljen. Se pravi, selško in poljansko narečje. S tega področja smo analizirali ogromno elementov. Zato so to tudi lažje interpretirali in igrali, ker je bližje njihovem narečju. Dalo se je naučiti, da ne bi ne vem koga od profesionalnih igralcev vabili iz Ljubljane. Poleg tega sem prej že poslušal eno radijsko igro na temo pasijona s profesionalnimi igralci in se je čutilo, da so udarili mimo. Tako da se je videlo, da s temi ne bi šlo. Edino, če bi bile kakšne ključne vloge, to bi sprejel, ampak verjetno bi se preveč stili mešali ... Ker, ko ti rečeš eno besedo v narečju, je to nekaj žmohtnega, kako jo izgovoriš, kje daš poudarek, to ljudje tam čutijo. To se je obrestovalo. Vse kar se tiče igralcev, konkretne izvedbe, je bilo amatersko, ljudsko. Medtem ko je moral biti okvir zelo strokoven: vsi načrtovalci; pa na področju scenografije, kostumografije, glasbe – dobiti smo skušali najboljše strokovnjake. Celotna zasedba, ki je to vodila, po vsebinski plati ali pa sama igra, to je bil strokoven pristop. In zato je bil to znanstveno-rekonstrukcijski pristop. Potrudili smo se in dobili obleke po freskah tistega časa v Škofji Loki. Do rekonstrukcije glasbe smo počasi prišli prek narodopisnega inštituta SAZU, prek enega

profesorja na akademiji za glasbo, ki se ukvarja s korali in s to staro glasbo. Potem ko smo mu dali prebrati besedilo, je na podlagi občutja pasijona napisal glasbo. Glasbo smo naredili na tistih mestih, na katerih so raziskovalci že prej predvidevali, da je bila. Tako je šlo, na ta način smo pristopali korak za korakom na različnih področjih. Naslednji korak je bil pasijon sam na sebi, kako pa to zdaj umestiti ... sam pasijon se je že umeščal med ljudi s tem, da so ga igrali ljudje iz različnih krajev. Najprej sem jih zbral na ta način, da sem hodil po krajih in zbiral ljudi, igralce, da je bilo pokrito celo območje. Tako je na nek način nastala vez s tem tekstom in tudi oni sami so delali propagando. Drug problem je bil, kako priti s tem tekstom v slovensko javnost ...

...to je že naslednje vprašanje: ali ste se bali odziva publike in kritike glede uprizarjanja pasijona?

Ja, na neki način ja. Glede na to, kaj sem že videl v Škofji Loki, in borbe, ki smo jih imeli. Ampak to ni bilo na ravni ljudi na splošno, bolj na ravni liderjev, srednjega sloja, direktorjev ipd. Vprašanje je bilo, kako slovenski javnosti to predstaviti. Ta pasijon ima veliko prednost, da je prvi dramski tekst v slovenskem jeziku, da je reprezentativni del slovenske kulturne tradicije, in že to je lastnost, ki brez vsakega problema opravičuje njegovo uprizoritev. Vrsto let je bilo precej poskusov, da bi ga uprizorili: v Škofji Loki, v Ljubljani, v Kranju in drugih mestih; pred drugo svetovno vojno so bile neke odrske priredbe, to so bili poskusi in nikoli ni uspelo – v strokovni javnosti je bilo to brez problema sprejeto, nihče ni oviral te teme.

Potem pa je bilo treba javnost predvsem ogromno obveščati. Sploh povedati, kaj pasijon je, večina ljudi tega ni poznala. V šoli je bilo slabo razloženo, bi pa moralo biti zelo dobro v kulturni zgodovini. Hodili smo po radijih okrog, po vseh medijih. Ves čas sem moral razlagati, to je bilo težko delo. Potem obveščanje šol. Zanimiv pojav se je zgodil z ministrstvom za kulturo in šport. Mi smo šolam poslali, ker to bi moral biti del učne vsebine, poslali smo ravnateljem šol in ni bilo nobenega odziva. Iz vse Slovenije so nam odgovorili iz dveh, treh šol. To pomeni, da ni prišlo v prave roke, slavistom. Potem smo klicali vsako šolo posebej, profesorje slovenščine osebno. Oni so bili takoj za to, obvestilo smo poslali direktno njim v roke in ne ravnateljem. Spet zanimiva politična bariera, ki smo jo čutili. Potem smo dobili veliko prijav, potem je to postalo popularno. Ena šola je prišla gledat in povedala drugi, zlasti prvo leto je prišlo gledat veliko šol. Tudi v šolah so začeli pasijon obravnavati, pisati na to temo; naenkrat so se zadeve povsem spremenile. Glede teh funkcij; razmerja med versko, turistično in kulturno funkcijo – tekst smo vzeli tak, kot je, torej verski tekst, naj govori tak kot je, sproščeno. Jaz ne bom prisiljeval ne v to ne v drugo smer. Pustimo tudi ljudi, naj si ga razlagajo vsak po svoje. To moramo pustiti. Ne moremo jih prisiliti, da ga morajo gledati kot

verski tekst. No, takrat smo tudi intervjuvali ljudi; malo smo spraševali, in so se pokazale različne funkcije. Funkcije so se, za razliko od tega, kar je bilo včasih, malo razširile. Včasih je bila v ospredju verska funkcija, pa tudi spektakularna, se pravi tudi spektakle ljudje radi gledajo, podoživljajo trpljenje. Zdaj so se pridružile tudi druge funkcije. Različni krogi ljudi na pasijon različno gledajo. Kristjani so na to gledali kot na versko prireditev. Se pravi tisti, ki verujejo, so na to gledali z neko pobožnostjo. Nekateri so tu videli spektakel, različne lepe kostume. Eni so tu videli priložnost za turizem, denar. To so bili predvsem turistični krogi v Škofji Loki. Imeli smo gostince, ki so precej služili na ta račun; pa turistični delavci, ki so vodili ljudi, čeprav je bilo to takrat v začetku slabo organizirano, se niso znašli dovolj dobro. Če bi se znašli, bi bilo še veliko več ... ampak so videli v tem eno novo tržno nišo. Zaradi različnih vizij so kasneje nastali tudi konflikti. Nekateri so v tem videli provokativno funkcijo. To so bili tisti študentje, anarhisti, ta anarhistična smer, Slavoj Žižek pa ta krog, na ta način se nekateri promovirajo. Ti so videli provokacijo v tem, bili so jezni na to in so reagirali. Strokovna javnost je videla v tem eno izvedbo strokovnega teksta in zdel se jim je v redu. Recimo etnologi so prišli, tudi igralci, gledališčniki, zgodovinarji, zelo so se zavzeli muzikologi, veliko je bilo raziskav in še izhajajo. SAZU je izdal eno knjigo, temeljita raziskava je narejena, kritična izdaja pasijona. Od takrat naprej je polno aplikacij, vsako leto kaj izide. Tu je zanimiva še povezovalna funkcija, ki ni nikjer predvidena, niti ni bila opisana v teh starih raziskavah. Med sodelujočimi so se spletle družabne vezi; ta dogodek je povezal ljudi s tega področja, ki se prej niso nikoli srečevali. Ustvarila se je tudi socialna vez. Zgodile so se poroke, poznamo že celo vrsto pasijonskih porok. Nekaj parov se je seznanilo, ko je deževalo. Enkrat so prekinili predstavo in so šli gledalci pod napušč in nekateri so se tam spoznali. V glavnem, pasijon je malo premešal ljudi iz teh krajev, da so se med seboj spoznali. Mladi in stari, vključene so bile vse generacije. Na koncu sem z njimi priredil piknik.

Kaj vam osebno pomeni pasijon?

Težko čisto natančno rečem. Meni osebno je pomenilo stopnjo v mojem razvoju. Predvsem sem zelo dobro spoznal kulturno stanje v Sloveniji. Odnosi z ljudmi so me obogatili. Spoznal sem ogromno ljudi, zelo različnih nivojev, od ministrstva za kulturo pa tam do katerega koli izdelovalca neke majhne stvari za pasijon, nekega obrtnika. Cela paleta vseh slojev ljudi – vse to sem spoznal in to je bila zame osebno velika obogatitev, moje osebno dozorevanje. Nabral sem si veliko izkušenj z organizacijo, videl, kaj je najbolj bistveno, ko pristopaš k takim stvarim. Ugotovil sem, da je bistveno potrpljenje, da si zadnji, vedno moraš biti zadnji, nikoli

ne smeš riniti v ospredje. V ozadju moraš biti in sam biti, kadar nikogar ni, sam iti tja, pa bodo vsi prišli zraven. Nikoli biti gospod.

Kaj je po vašem mnenju ponovno uprizarjanje pasijona prineslo mestu Škofja Loka?

Mislím, da predvsem to, da je postalo bolj kreativno mesto. Kot sem že prej omenil številne aplikacije, to je tako odprt tekst, kot tudi dogodek, da omogoča številne različne pristope in aplikacije. Ljudi po eni strani drži skupaj, povezuje jih, ko se to dogaja, po drugi strani sproža ustvarjalnost. Ljudje na kulturnem področju nekaj tam ustvarjajo. Včasih se v Škofji Loki ni veliko dogajalo na tem področju. Sicer so bili posamezni koncerti, srednjeveški dogodki v mestu, vendar je pasijon dogodek, ki pomaga mestu prodreti ven.

Ali je Škofja Loka izkoristila priložnost, ki se ji je ponudila ob uprizoritvi pasijona?

Mislím, da le delno, ker sem šele ob zadnji prireditvi občutil, da obstaja večja enovitost. Končno so občinski svet in vsi organi sprejeli pasijon za svojega. Zdaj so se zavedli in bolj cenijo to stvar. Škofjeloški pasijon je tudi vpisan kot prvi primer nesnovne kulturne dediščine na ministrstvu za kulturo. Počasi se zavedajo, hodijo na mednarodna pasijonske simpozije, v tujini nas poznajo. Obstaja evropska zveza pasijonov, Škofjeločani so vabljeni na srečanja in se obiskujejo. Stekla je povezava, pasijon je še bolj odprl samo mesto v Evropo in svet. To je tudi spodbuda, da bi na tem področju še več naredili. Občina za enkrat ne vlaga denarja v to, samo nekaj v prireditvah. To ni velika vsota, drugi vlagajo veliko več.

Priloga Č: INTERVJU: Tina Oblak, članica promocijske skupine I. 1999 in I. 2000

Kot veste, sem sodelovala pri organizaciji pasijona pred davnimi 11 leti in marsikatera stvar je že ušla iz spomina. Predvsem nisem kompetentna za odgovore na finančna vprašanja, ker se s tem niti tedaj nisem ukvarjala. Za to je tedaj skrbel Klemen Štibelj, tokratni podžupan Občine Škofja Loka. Torej bo on najboljše vedel.

1. Kot že prej povedano, samo grob odgovor na finančno vprašanje: Škofjeloški pasijon je večino stroškov pokrtil iz denarja, pridobljenega z vstopninami, delno pa tudi iz proračuna Občine Škofja Loka in sponzorjev.

2. Državne pomoči nismo dobili takrat niti enega tolarja, Občina Škofja Loka pa je iz svojega proračuna namenila nekaj sredstev.

3. Sponzorje smo pridobivali s ponudbo o oglaševanju v publikacijah Škofjeloškega pasijona, promocijski zgibanki, gledališkem listu, za večje sponzorje tudi na velikih plakatih in v ostalih medijih, ki smo jih uporabljali. Obračali smo se večinoma na domača podjetja iz škofjeloške regije, nekaj sponzorjev je seveda sodelovalo tudi z materialom, ki smo ga potrebovali za izvedbo. Pridobivanje je potekalo izključno preko osebnega stika ali po telefonu večinoma župana ali katerega od takratnih sodelavcev.

Odgovora na vprašanja št. 4. in 5. boste dobili podrobno odgovorjena v moji diplomski nalogi: Značilnosti tržnega komuniciranja neprofitnih organizacij, Primer Škofjeloški pasijon iz leta 1999, na FDV-ju ali Knjižnici Škofja Loka.

6. Lahko bi rekla, da je bil odziv ciljnih skupin pričakovan. Versko občestvo se je dobro odzvalo, prav tako šole. Zamejcev je bilo verjetno manj, kot smo pričakovali, na tujce v prvem letu še nismo računali. Domačini so se lepo odzvali.

7. Prireditev je leta 1999 finančno uspela v tolikšni meri, da smo pokrili stroške. Leta 2000 je bilo stanje nekoliko slabše in je za nekaj računov še morala poskrbeti Občina.

8. Menim, da bo Škofja Loka ob vsaki ponovni uprizoritvi bolje izkoristila potencial, ki ji ga prireditelji ponujajo. Leta 1999 in 2000 je ogromno možnosti ostalo neizkoriščenih, vendar je razumljivo, ker je bila uprizoritev še v povojih in marsikdo ni vedel, kaj naj pričakuje.